

A közép-kelet-európai radikális jobboldali pártok támogatottsága az etnikai és nemzeti kisebbségek függvényében

– *The Popularity of Radical Right-Wing Parties in East-Central-Europe in
Relation to the Proportion of Ethnic and National Minorities* –

Abstract

Two decades after the political transformations in East-Central Europe, a new type of anti-minority, far-right parties has evolved. While these nationalist formations have gained decisive political power in some places, in others they have stayed on the margin. The difference in their popularity is noticeable not only at international level, but even within the borders of each country, at the administrative level as well.

Our research has been based on the results of parliamentary elections between 2000 and 2012 and it examines the social support of five radical right-wing parties (ATAKA, Jobbik, L'S NS, PRM, SNS) of four post-communist countries in East-Central Europe with significant Romani population (Bulgaria, Hungary, Romania and Slovakia).

According to our initial hypothesis, the proportion of Gypsy population and certain major national minorities, and the area's economic development should determine the success of political parties with discriminatory and anti-minority ideology.

The data have shown that this connection exists only in case of national minorities. On the basis of ethnic minorities' proportion and regional popularity, three types of radical right-wing parties can be differentiated. As the first group, parties with distinctive anti-Roma rhetoric (Jobbik, L'SNS) were promoted by the growing number of Gypsies in the region joint with deterioration of economic situation. In case of the second group (consisting the PRM and SNS) the process proved to happen the opposite way. The third group is formed by the ATAKA alone. It did not clearly fit in either of the previous categories, since in its case, a connection between the party's popularity and the ethnic homogeneity of the region was perceptible.



1. Bevezetés

A rendszerváltásokat követő két évtizedben a közép-kelet-európai posztkommunista országok egy részében új típusú, kisebbségellenes, radikális jobboldali pártok jelentek meg. Ezek a pártok néhány esetben befolyásos politikai erővé tudtak válni, míg máskor marginális pozícióban maradtak a fiatal demokráciákban. Egy részük már közvetlen a kommunista rezsim bukása után emelkedett fel, de sok országban csak az ezredforduló utáni évtized második felében jelentek

meg a politikai életben. Egyesek rövid időn belül elbuktak, míg mások évről évre nagyobb társadalmi támogatottságra tettek szert. A rendkívül változatos utakat befutó közép-kelet-európai, nacionalista jobboldali alakulatokat azonban bizonyos jellemzőik összekapcsolják. Mindannyian hasonló társadalmi-gazdasági és politikai körülmények között jöttek létre és ideológiájuk számos elemét osztják egymással, annak ellenére, hogy sokszor komoly érdekelletét feszül közöttük.

A közép-kelet-európai posztkommunista demokráciák többnyire nem etnikailag homogén területeken születtek meg, így egyes szélsőséges ideológiákat valló csoportok könnyen építhették belső ellenségképüket az államok területén élő, nyelvileg vagy etnikailag elkülöníthető kisebbségekre. A kutatók e tekintetben rendszerint különbséget tesznek a kontinens nyugati és keleti felén létrejött radikális jobboldali pártok között, mivel elsősorban társadalmi-gazdasági téren a meglévő feltételek alapvetően különbözőek. Míg a kontinens nyugati felén a radikális pártok ellenségképe többnyire a más kulturális háttérrel rendelkező bevándorlókra épül, addig keleten az őshonos nemzeti és etnikai kisebbségek, mint a romák kerülnek a célkeresztbe. Az általam elemzett pártokat összeköti a homogén nemzetállamba vetett hitük és kisebbségellenességük, amely ideológiájuk egyik leghangsúlyosabb része is egyben.

Csakúgy, mint a nyugat-európai radikális jobboldali pártok, az új demokráciák hasonló alakulatai is országonként és régióként eltérő társadalmi támogatottságot élveznek. Bizonyos nacionalista erők, különösen nagy népszerűségnek örvendenek Közép-Kelet-Európa egyes területein, míg máshol csúfos választási kudarcok követték megjelenésüket. A kutatás legfőbb célja, hogy megvizsgálja van-e kapcsolat a roma népesség és bizonyos nemzeti kisebbségek területi számaránya és egyes kisebbségellenes retorikával rendelkező radikális jobboldali pártok társadalmi támogatottsága között. A kutatás nem politikai-intézményi szempontból közelíti meg a támogatottság kérdését, hanem társadalmi-gazdasági változók mentén próbál összefüggéseket felfedni. Ahelyett, hogy a közép-kelet-európai országok közötti különbségeket elemezné, az országos szint alatti, alacsonyabb szintű közigazgatási egységek aggregált adatain keresztül von le következtetéseket. Időbeli és területi korlátok miatt, a tanulmány négy olyan posztkommunista, európai uniós országra terjed ki, amelyek társadalmában a roma népesség viszonylag magas arányszámmal van jelen, és ahol relatív erős radikális jobboldali pártok emelkedtek fel az elmúlt két évtizedben. Ezek az alábbi országok: Bulgária, Magyarország, Románia és Szlovákia.

2. Terminológia

A szakirodalomban nincs egyetértés abban a kérdésben, mely elnevezés lenne a legmegfelelőbb azokra a pártokra, amelyek elsősorban társadalmi-ideológiai kérdésekben a jobbközép pártoktól a hagyományos bal-jobb skálán jobbra helyezkednek el. A szélsőjobboldal, radikális jobboldali populizmus, nemzeti populizmus, új jobboldal vagy akár az újfasizmus kifejezések használata a „szavak háborúját” idézte elő (MUDDE 2007). A terminológiai viták következményeképp, mind a mai napig nem született megállapodás a téma szakértői között, melyik is lenne a legmegfelelőbb elnevezés. KNIGGE (1998) vagy LUBBERS, GIJSBERTS és SCHEEPERS (2002) kizárólag a szélsőjobboldal kifejezést használják az általuk vizsgált nyugat-európai pártok csoportjára. KITSCHHELT és MCGANN (1995) leszögezik, hogy a pártcsalád tagjaira a neofasiszta, illetve az újfasiszta jelző nem alkalmazható, ellenben az általuk preferált szélsőjobboldal és a radikális jobboldal kifejezéseket nem választották el, egymás szinonimájaként használták őket. BETZ (1994) tanulmányában radikális jobboldali populisták pártokról beszél, amelyeket csak az RRWP (radical right-wing populist) rövidítéssel illet. Norris (2005) művében radikális jobboldalként emlegeti a pártcsaládot, miközben amellett érvel, hogy az új jobboldal elnevezést nem

szerencsés ezekre a pártokra használni. A szerző a tipológiai félreértések elkerülése végett, a demokratikus kereteken belül való politizálás elvetése vagy elfogadása alapján választja szét a szélsőjobboldalt és a radikális jobboldalt.

A norris-i megközelítés értelmében, az általam vizsgált közép-kelet-európai pártok, kivétel nélkül elfogadják a demokratikus keretek közötti politizálást és egyes esetekben határozottan elhatárolják magukat az antidemokratikus eszméktől. Érdeemes azonban megemlíteni, hogy a radikalizmuskutatók egy része, mint KRÉKÓ, JUHÁSZ és MOLNÁR (2011) ezt az elhatárolást vitathatónak tartják, ugyanis egyik fő érvük szerint nem lehet tudni, hogy ezek a pártok önként vagy kényszerből és taktikából fogadják el a demokratikus kereteket. Tény és való, hogy a szavak és tettek között főleg a politika területén jelentős különbség van, de ameddig a vizsgált pártok ha csak látszataból is, de elfogadják a demokratikus kereteket, addig hasonlóan a legújabb tanulmányok szerzőihez, mint LÁNCZI (2011) vagy POLYAKOVA (2011), én is a Norris-féle radikális jobboldal kifejezést használok a tanulmány során.

3. Kutatási módszer

Jelen kutatás aggregált statisztikai adatok alapján keres összefüggéseket. A statisztikai adatok a vizsgált közép-kelet-európai országok nemzeti statisztikai hivatalainak cenzusaiból, felméréseiből és az EUROSTAT és a norvég NSD intézet European Election Database (EED) adatbázisaiból származnak. A négy vizsgált állam fő etnikai és nemzeti kisebbségeinek regionális számaránya, továbbá az ezek segítségével számított etnikai homogenitás azok a független változók, amelynek értékei a legfrissebb nemzeti cenzusok eredményeiből lettek összegyűjtve. Bulgária, Románia és Szlovákia esetében a legújabb népszámlálási adatok a 2011-es évre vonatkoznak, míg Magyarország esetében csak a 2001-es adatok voltak a gyűjtés során elérhetőek. A radikális jobboldali pártok regionális társadalmi támogatottsága a 2000 és 2012 között tartott országgyűlési választások átlagolt területi eredményein keresztül lett mérve, amely adatok az EED adatbázisaiból kerültek ki. A kutatásba nem csak az etnikai-nemzetiségi összetételt reprezentáló változókat vontam be, hanem a másodlagos fontosságú, köztes változóként szolgáló, területi gazdasági fejlettséget jelképező adatokat, mint az egy főre jutó GDP és a munkanélküliségi ráták aránya, amelyek az EUROSTAT és a nemzeti statisztikai hivatalok oldalairól származnak. Ahol nem voltak elérhetőek ezek az adatok, a melléklet táblázatainál külön jelölve lett a forrás. Az adatok kivétel nélkül az Európai Unió statisztikai rendszere által meghatározott NUTS3 szintű közigazgatási egységek társadalmi-gazdasági tulajdonságaira és az ezekkel egybevágó választási eredményire vonatkoznak. Ezek a NUTS 3 szintű egységek Magyarországon és Romániában a megyék, Szlovákiában a krajok, Bulgáriában pedig az oblasztok. A területi gazdasági és társadalmi jellegű adatok Excel táblázatba lettek rendezve, amely program függvényeinek segítségével születtek meg az eredmények.

Az adatok gyűjtése során, számottevő akadályok jelentkeztek. Minden romákkal kapcsolatos statisztikai kutatás hátulütője, hogy a kutatók nem támaszkodhatnak megfelelő adatokra, hiszen azok bizonyos adatvédelmi rendelkezések következményeképp nem léteznek vagy a valóságtól eltérő képet mutatnak. Mivel a közép-kelet-európai államokban nem létezik etnikai alapú adatgyűjtés, így a roma népességről sokszor nem lehet megbízható adatokhoz hozzájutni. A tanulmányban a közép-kelet-európai cigányság regionális számarányának megállapításához a legutóbbi népszámlálások adatait vettem alapul. Mivel ezekben az országokban a cenzusok során az etnikai hovatartozás saját bevallás kérdése, rendszerint sokkal kevesebb roma vallja romának magát, mint amennyi a valós számuk. A népszámlálásokban azonban nemcsak a roma, hanem

sokszor a nemzeti kisebbségek is alulreprezentáltak. A statisztikai kutatás során nem lehetett bizonyos nemzetközi intézetek becsléseit alapul venni, hiszen az ilyen eltérő módszertannal dolgozó felmérések végső adatai rendkívül széles skálán mozognak. Noha a censzusok adatai jelentősen alábecsülik a roma népességet, mégis abban a tekintetben biztos pontnak számítanak, hogy egyes megyék, krajok és más közigazgatási egységek közötti eltéréseket reprezentálják. A hivatalos munkanélküliségi ráták sem mindig állnak párhuzamban a valósággal, mivel az értékek csak a bejelentett munkanélkülieket veszik számításba, nem pedig a munkanélküliség tényleges arányát.

A romák valós területi számarányára vonatkozó adatok hiánya mellett, a nemzeti statisztikai hivatalok adatbázisai bizonyos hiányosságokat mutattak a regionális-területi adatokat illetően. Jellemző nehézség volt az adatok gyűjtése során, hogy egyes intézetek gazdasági jellegű adatai nem hasonlíthatók össze vagy bizonyos adatok nem léteznek a vizsgálat területi lebontásban. Erre a legjobb példa a bolgár statisztikai intézet adatbázisa, amelyben csak NUTS2-es régiókra vonatkozó gazdasági jellegű adatok találhatóak meg. Egyes esetekben az adatok nem mindig ugyanazokra az időszakokra vonatkoznak. Legjobb példa erre Magyarország, ahol még nem hozták nyilvánosságra a 2011-es népszámlálás nemzetiségi adatait, így a tíz évvel korábbi 2001-es adatokra kellett támaszkodni, annak ellenére, hogy a vizsgált radikális jobboldali párt, a Jobbik csak 2010-ben indult először függetlenül a parlamenti választásokon. A gazdasági adatok hiányossága miatt, elsősorban az egy főre jutó GDP esetében rendszerint nem lehetett a vizsgált időszakra átlagot számítani, így a 2010-es vagy 2011-es év egy főre jutó GDP értékei lettek kiválasztva a gazdasági fejlettség mérésére.

4. Előzetes várakozások

A kutatás fő hipotézise szerint van kapcsolat a roma és a nemzeti kisebbségek területi számaránya és a kisebbségellenes retorikát folytató radikális jobboldali pártok támogatottsága között. A gondolatmenet értelmében, azokban a NUTS3 szintű közigazgatási egységekben, ahol a többségi társadalomtól etnikailag vagy nyelvilag jól elkülöníthető kisebbségek számaránya relatív magas, de még nincsenek többségben az államalkotó nemzet tagjaihoz képest, akkor a radikális jobboldali pártok kirekesztő ideológiájukkal támogatottságra tudnak szert tenni, amelynek az egyik legjobb fokmérője a választások során elért siker. Bustikova és Kitschelt (2009) elmélete szerint, azokban az országokban ahol bizonyos jól elkülöníthető etnikai kisebbségi csoport vagy csoportok találhatóak, az emberek fogékonyabbak a szélsőjobboldali eszmékre. Ezek az eszmék, különösen gazdasági nehézségek esetén örvendenek nagy népszerűségnek, hiszen a többségi társadalom tagjai hajlamosak bűnbakként tekinteni a kisebbségekre, főleg a marginalizált társadalmi helyzetű csoportokra (bevándorlók, romák). A két szerző gondolatmenetét továbbfejlesztve, azokban a nagyobb közigazgatási egységekben is kelendőbbek lehetnek a radikális jobboldali kirekesztő eszmék, ahol az etnikai és nemzeti kisebbségek jelenléte jól érzékelhető a többségben lévő nemzet tagjai számára. Egyes kutatók, mint SÍROKY (2009), úgy vélik, hogy a radikális jobboldali pártok számára legkedvezőbb adat, ha a jól elkülöníthető kisebbségek számaránya 10% körül mozog az adott területen.

A feltételezés szerint a számarány növekedése egy bizonyos érték után már nem vonja maga után a radikális jobboldali pártok támogatottságának emelkedését, hiszen a szélsőjobboldali csoportok célpontjai feltehetőleg nem szavaznak saját maguk ellen. Az előzetes várakozások során fontos figyelembe venni, hogy a roma kisebbség és a vizsgált, nagy arányszámban jelenlévő nemzeti kisebbségek (magyarok, törökök) választási hajlandósága között jelentős különbségek

mutatkoznak. Egyes tanulmányok amellet érvelnek, hogy a romák hagyományosan távol maradnak a politikától, mivel arra úgy tekintenek mint a gadzsók (nem roma emberek) által létrehozott társadalmi intézményre (BÁRÁNY 2001). Azonban nem csak a kultúra, hanem a roma kisebbség marginalizált társadalmi pozíciója is egyben predestinálja alacsony választási hajlandóságukat, a romák egy jelentős százaléka ráadásul nem is ismeri az érdekeiket képviselő roma vagy nem roma szervezeteket (HAVAS et al. 1995). A cigánysággal ellentétben a szlovákiai, romániai magyarok vagy a bulgáriai törökök érdekeit nemzetiségi alapon szerveződő pártok képviselik, ezen nemzeti kisebbségek esetében a választási hajlandóság az államalkotó nemzet tagjainak hasonló adatához közelít, vagy akár meg is haladja azt. A politikai mobilizálás tehát az öntudatos nemzeti kisebbségek esetében sokkal magasabb szinten áll. A választási hajlandóságban megmutatkozó különbségek következtében, azokon a területeken, ahol a politikailag aktívabb nemzeti kisebbség nagy arányszámban fordul elő, a választások alkalmával a radikális jobboldal pozíciói rosszabbak, mint azokon a területeken, ahol nagy arányszámban élnek a politikailag inaktív romák.

A köztes változó, a gazdasági fejlettség mérésére két mutató szolgál: az egy főre jutó GDP és a munkanélküliségi ráták átlaga. Az egy főre jutó GDP emelkedése az előzetes várakozások szerint csökkenteni fogja a vizsgált pártokra leadott szavazatok számát, a munkanélküliség emelkedése ellenben növelni fogja a radikális jobboldal támogatottságát. Az előzetes várakozások SWANK és BETZ (2003) elméletére épülnek, amely alapján a rossz gazdasági körülmények, az alacsonyabb egy főre jutó bevételek és magasabb munkanélküliségi ráták esetén a radikális jobboldali ideológiák kelendősége emelkedik. A szerzőpáros érvelése alapján a kirekesztő retorika különösen a többségi társadalom szegényebb rétegei (elsősorban az alsó középosztály) körében népszerű, akiket a társadalmi lecsúszás veszélye fenyeget. Ennek az elméletnek azonban számos kihívója akad (KRÉKÓ et al. 2011), akik azt állítják, hogy a radikális pártok támogatói nem a gazdasági válságokat legjobban megsínylődő szegények közül kerülnek ki, hanem a relatív jómódú középosztály tagjai közül.

5. A vizsgált közép-kelet-európai radikális jobboldali pártok

5.1. A pártok kiválasztásának kritériumai

A kutatás során az alábbi közép-kelet-európai radikális nacionalista jobboldali pártokat vizsgálom:

- Szlovákia: SNS (P'SNS-sel együtt), L'S NS;
- Magyarország: Jobbik;
- Románia: PRM;
- Bulgária: Ataka.

Közép-Kelet-Európa általam vizsgált négy országának öt radikális jobboldali pártjára az alábbi, MUDDÉ (2000) által megfogalmazott négy kritérium alapján esett a választás: nacionalizmus, kisebbségellenesség, az erős államba vetett hit (rendpártiság) és jóléti sovinizmus. A kutatás során vizsgált pártcsoport jellemzője a homogén nemzetállamba vetett hit, aminek következtében a csoportba tartozó pártok elsősorban az etnikai kisebbségek rovására fogalmazzák meg politikai programjukat. Identitásuk egyik leghangsúlyosabb eleme a nacionalizmus, amelynek értelmében minden olyan külső vagy belső vélt vagy valós ellenségtől védelmezni kell a nemzetet, akik annak kultúráját, identitását valamilyen módon is sérthetik, támadhatják.

A pártok kisebbségellenessége a nyugat-európai radikális pártokkal ellentétben nem a muszlim bevándorló közösségre, hanem elsősorban az őshonos, régióként eltérő arányszámban jelen lévő cigányságra és bizonyos nemzeti és vallási kisebbségekre koncentrálódik (ROTHSCHILD – WINGFIELD 2000; BUSTIKOVA – KITSCHOLT 2009). A kutatás szempontjából legfontosabb tulajdonsága ezeknek a politikai pártoknak és mozgalmaknak, hogy ellenségképükben a cigányság eltérő mértékben ugyan, de kiemelt szerepet kap. A magyarországi Jobbik és a szlovákiai L'SNS esetében az ellenségkép középpontjában a cigányok állnak, amíg a három másik radikális párt az országuk területén élő nemzeti kisebbségek ellen is hasonlóan kampányol, sőt a Jan Slota-féle SNS esetében a magyarellenesség a legfontosabb identifikációs tényező (LÁNCZI 2011).

A nyugat-európai jobboldalra leginkább jellemző neoliberális gazdaságpolitikai irányvonal a közép-kelet-európai radikális nacionalista pártok számára elfogadhatatlan, ezért a gazdaságpolitika terén egalitárius baloldali eszméket ültettek a programjaikba. A szabad piac mindenek felettsége és a külföldi tőke térhódítása helyett, egy protekcionista, nemzeti gazdaságvédő és szociálisan igazságos, magasan redistributív rendszer létrehozását tartanak szükségesnek. Gyakran szociális demagógiával, populista ígéretekkel igyekeznek maguknak szavazatokat nyerni, de az utóbbi esetében erős versenytársaik akadnak a térségbeli jobboldali és baloldali pártok képében egyaránt. A pártideológiákban jelen lévő szociális védőháló és a bőkezű állami juttatások azonban erősen szelektív jellegűek, hiszen nem terjednének ki az állam összes állampolgárára, csakis arra a bizonyos favorizált etnikai csoportra, amely szerintük az egyetlen alkotója az adott nemzetállamnak (POLYAKOVA 2011). Az Atakától az SNS-ig mindegyik vizsgált párt értékrendje az erős államba vetett hiten alapul. Ez azért szükségszerű, mert az ellenségképben jelenlévő etnikai- és nemzeti kisebbségek a radikálisok szerint potenciális veszélyt jelentenek a nemzetállamra és egyben az államalkotó nemzet tagjaira. Jellemző, hogy a cigányság démonizálásával párhuzamosan ezek a pártok úgy tüntetik fel magukat, mint a „cigánybűnözés” és „cigányterror” ellen egyedül fellépni akaró, erős és hatásos eszközökkel rendelkező alakulatok. A vizsgált közép-kelet-európai pártokban továbbá az is közös, hogy ellenségképükben nem csak az nemzetállam területén belül élő kisebbségek és a politikai elitiek, hanem külső, a nemzetet kívülről támadó entitások, mint a szupranacionális szervezetek, multinacionális cégek és bizonyos (főleg nyugati) államok is ugyanúgy megtalálhatóak. A Nyugat-ellenesség a pártok euroszkepticizmusában is megnyilvánul, azonban ebben a tekintetben bizonyos különbségek vannak. A vizsgált pártok közül a Jobbik mondja ki nyíltan, hogy az integráció mélyülése esetén kilépne, a többiek nem ilyen radikálisak ebben a tekintetben (LÁNCZI 2011).

5.2. SNS (*Slovenská Národná Strana*)

5.2.1. Az SNS rövid története

Szlovákia nagyobb múltra visszatekintő radikális jobboldali pártja a Slovenská Národná Strana, avagy a Szlovák Nemzeti Párt. Az SNS már a csehszlovák rendszerváltás idején 1989 decemberében megszületett és a kezdetektől fogva a csehszlovák politikai élet egyik konstans tényezője volt. A Vitazoslav Moric elnök a párt megalakulásakor deklarálta a célokat: önálló szlovák államiség és a szlovák nyelv kizárólagossá tétele a szlovák közéletben (DOBOS 2011a). Mivel a rendszerváltás után az SNS állt ki legnyíltabban függetlenség mellett a szlovákiai pártok közül, ezért a függetlenségpárti szavazók nagy részét maguk mellé állítva érték el az eddigi legjobb országgyűlési választási eredményüket: 1990-ben a szavazatok 13,94%-át kapták. Szlovákia 1993-as függetlenedése után a párt a számos vezetőségi és belső konfliktus következményeképp meggyengült és veszített társadalmi támogatottságából. Az 1998-as 9,07%-os választási eredmé-

nye csak átmeneti sikert jelentett. 2002-ben fordult elő először, hogy az országgyűlési választások során nem került be a szlovák parlamentbe, ami nagyban annak tudható be, hogy 2001-ben Ján Slota vezetésével a pártból kiszakadt a Valódi Szlovák Nemzeti Párt (P'SNS). A pártszakadás miatt alulmaradó két alakulat csak 2004-ben indult újra együtt az EP választásokon, majd formálisan újra egyesült 2005-ben. A megújult SNS a 2006-os kampányát már hangsúlyosan cigány- és magyarellenességre építette, többek között ennek köszönhetően a szavazók egy jelentős részét maga mellé tudta állítani, ráadásul részese lehetett a Smer és a HZDS alkotta kormánykoalíciónak. A kormányalakítás során három tárcát is megkaparintó SNS jelentős hatással volt a szlovák közéletre, nagy szerepe volt a rengeteg vitát kiváltó oktatási törvény elfogadásában. A párt hullámzó teljesítményét mi sem mutatja jobban, hogy a következő 2010-es választásokon a koalíciós partnerei meggyengülésével és alacsonyabb szavazati aránnyal (5,08%) megint az ellenzék soraiban találta magát. A 2012-es előrehozott választási eredmények a pártra nézve a tíz évvel korábbi 2002-es kudarchoz hasonlíthatóak, hiszen az összes szavazat csupán 4,55%-át kapta. A relatív alacsony szavazati arány több tényezőnek is betudható. A győztes Smer-SD populista baloldali politikával sok szavazót vonzott magához, mialatt az SNS a belőle kiváló két képviselő (Anna Belousovová és Anna Malíková, akik megalapították a NaS pártját) miatt tovább gyengült. A rossz eredményhez az is hozzájárult, hogy 2010-től egy extrém romaellenes politikát folytató párt, az L'S NS is belépett a szlovákok szavazataiért folyó versenybe (MESEŽNIKOV 2012).

5.2.2. Az SNS és a szlovákiai kisebbségek

Cibulka (1999) szerint a párt identitásának meghatározó elemei a populizmus, korporatizmus, a xenofóbia, a NATO és EU ellenesség. GYARFAŠOVA és KRIVY (2007) meglátása alapján az SNS egyik legjellemzőbb vonása az etnikai kisebbségek iránti intolerancia, amely mellett a tekintélyelvűség és a rendpártiság is fontos ismérve a nacionalista pártnak. Az SNS belső ellenségképének középpontjában a dél-szlovákiai magyar kisebbség és a főleg Kelet-Szlovákiában élő roma népesség áll. A 2011-es népszámlálás adatai alapján mintegy 458 467 fős magyar közösség az SNS politikusainak állandó céltáblája. Ján Slota-ék rendszerint megkérdőjelezi a szlovákiai magyar kisebbség létszámát, sokszor pedig elmagyarosított szlovákoknak titulálják őket. A pártelnök politikai pályafutása alatt olyan elnevezéssel is illette a magyar közösséget, mint „rákos daganat a szlovák nemzetállam testében” (WHITE et al. 2007). Az SNS politikusainak meglátása szerint sok Dél-Szlovákiában élő szlovák az ott élő magyarok miatt hátrányos megkülönböztetésben részesül, ráadásul ezeken a területeken a szlovákok erős asszimilációnak vannak kitéve. (DOBOS 2011a). Az Szlovák Nemzeti Párt rendszerint intéz támadásokat a dél-szlovákiai magyarokat képviselő Magyar Koalíció Pártja (jelenlegi nevén a Magyar Közösség Pártja) ellen.

Az SNS politikusai azonban nemcsak a magyar kisebbség tagjait nem látnák szívesen Szlovákiába, hanem a 2011-es népszámlálás adatai szerint 105 738 fős roma közösséget sem. A cigányok létszáma minden más nem hivatalos adat szerint meghaladja ezt a számot, egyes becslések a számukat 400-500 ezer főre teszik. A radikális jobboldal a szlovákiai cigányokat egy homogén egészként, a társadalombiztosítási rendszeren élőködő és bűnözésből élő csoportként azonosítja. A rendszerváltás utáni két évtizedben az SNS politikusai számos alkalommal intéztek kirohanásokat a cigány közösség tagjai ellen. Az egyik emlékezetes eset, amikor 2000-ben Vitazoslav Moric egy sajtótájékoztatón amerikai típusú rezervátumok létrehozását javasolta a romák számára (JURÁSKOVÁ et al. 2003). A szlovákiai közéletben az SNS viszonyul az egyik legellenségesebben a romákhoz, de az etnikai kisebbséggel szembeni rasszista megnyilvánulások nem kizárólagosan Ján Slota pártjához kötődnek. A jobboldali populistá HZDS politikusai

részéről ugyanúgy elhangzottak már a romákra nézve diszkriminatív kijelentések, mialatt az SNS legújabb vetélytársaként megjelent L'S NS látszólag kezdi kisajátítani magának a cigánytémát. Teheti ezt azért, mert az SNS 2006-os kormánykoalíciós partnerré válása moderáltabb politikára kényszerítette a pártot, amelynek következményeképp az még egy szlovákiai cigány szervezettel is egyezsége jutott, Ján Slota pedig kijelentette, hogy rossz szavakat használt korábbi nyilatkozataiban (MESEŽNIKOV – GYÁRFÁŠOVÁ 2008).

5.3. L'S NS (*Eudová strana - Naše Slovensko*)

5.3.1. Az L'S NS rövid története

Az L'S NS, avagy a Mi Szlovákiánk Néppárt gyökerei a kilencvenes években alakult Szlovák Testvériség elnevezésű szélsőjobboldali mozgalomra vezethetők vissza. A hosszú ideig tartó passzivitás után a Szlovák Testvériség akkor került a médiaérdeklődés középpontjába, amikor annak tagjai különféle történelmi megemlékezéseket kezdtek el rendezni. Ezek a megemlékezések rendszerint a második világháború alatt létrejött klerikális-fasiszta szlovák bábállamhoz és vezetőihez kötődtek, a résztvevők egy része pedig alkalom adtán a fasiszta Hlinka gárda egyenruhájához hasonló öltözetbe bújt. A Szlovák Testvériség első politikai formációját Szlovák Testvériség – Nemzeti Párt (Slovenská pospolitost' – Národná strana) néven 2005 januárjában jegyezték be, azonban 2006 márciusában a szlovák Legfelsőbb Bíróság betiltotta azt. Az indok az volt, hogy a párt alapítáiban deklarálta, hogy Szlovákia kisebbségeit nem illetik meg ugyanazon jogok, mint amelyek az etnikai szlovákoknak járnak (DANILOV – NOCIAR 2012). A bírósági döntés miatt, a Testvériség néhány vezető tagja a 2006-os választások alkalmával egy másik, SL'S nevezetű extrémista párt jelöltjeként indult, amely azonban csak 0,16%-os országos eredményt tudott elérni a választásokon. A csalódást keltő eredmények miatt a mozgalom tagjai Marián Kotleba vezetésével új pártot alapítottak, amely a Mi Szlovákiánk Néppárt (L'S NS) elnevezéssel először a 2010-es országgyűlési választásokon méretette meg magát és 1,33%-os szavazati arányt ért el. Az előrehozott 2012-es választásokon összesen 40 460 szavazó adta le az L'S NS-re a voksát, amely az összes érvényes szavazat 1,58%-át jelentette és 6736 vokssal több volt, mint a két évvel korábbi 33 724 szavazat. A párt eddigi legnagyobb médianyilvánosságot kapó akciója, a pártvezér 2012-es krasznahorkai „takarítási” akciója, amelynek keretében sikertelenül próbálta meg lebontani a földbirtokán lévő romatelepet.

5.3.2. Az L'S NS programja és a kisebbségek

A Mi Szlovákiánk Néppárt mindössze egy oldalas „Tíz parancsolat” nevezetű politikai programmal indult neki mind a 2010-es, mind a 2012-es parlamenti választásnak (MESEŽNIKOV 2012). A program olyan populista követeléseket tartalmaz, mint a politikusok és vezető beosztásban lévő állami alkalmazottak béreinek csökkentése, a bölcs gazdasági kormányzás, az általános foglalkoztatás megvalósítása vagy az ország étel- és energiaellátásának függetlenítése. Az SNS-hez képest sokkal radikálisabb álláspont rajzolódik ki a Nyugattal szemben: az L'S NS kitűzött célja, hogy a szlovák érdekeket a brüsszeli érdekek fölé helyezze, az országot pedig kivezesse a NATO-ból. Még a Jobbiktól is radikálisabb nézeteit igazolja, hogy a fegyverhasználati jogot kiterjesztenék és megengednék a szlovákoknak, hogy önkéntes katonai kiképzésen vegyenek rész.

A rövid dokumentum nagy hangsúlyt fektet a roma népesség helyzetének kezelésére. A programba foglaltak alapján a romák nem mások mint a szlovák államon élősködő paraziták és a párt kitűzött célja, hogy a velük szemben tanúsított „kivételező” bánásmódot megváltoztassa. A párt a Jobbikhoz hasonlóan rendszerint szervez a romák által sűrűn lakott területeken

lakossági gyűléseket, amelyek témája jellemzően a „cigánybűnözés” megfékezése. Ilyen kisváros volt Šarišské Michaľany, ahol 2009-ben a Szlovák Testvériség gyűlést rendezett a helyi lakosok számára, hogy megbeszéljék a „roma terror” ellen teendő intézkedéseket. Az L'S NS itt a 2010-es választások idején kiemelkedő, több mint 10%-os eredményt ért el. Nemcsak a romák, hanem a Szlovákiában kis számban jelenlévő bevándorló közösség is a radikális alakulat célpontjába került és a nagyobb bevándorlási hullám elkerülése végett szükségesnek tartják a vízum kiadásának szigorítását. A dél-szlovákiai magyar kisebbséghez fűződő viszonyát a források azonban nem ítélik meg olyan ellenségesen, mint ahogy az az SNS esetében volt tapasztalható. DANILOV és NOCIAR (2012) azon az állásponton vannak, hogy a L'S NS-hez szoros szálakkal fűződő Szlovák Testvériség az egyik olyan szélsőséges csoportosulás, amely a fehérek védelmében hajlandó az együttműködésre a magyarországi szélsőjobboldali csoportosulásokkal. Az említett radikalizmuskutatók szerint, a Szlovák Testvériség és egyben az általa vezérelt L'S NS elhagyta magyarellenes retorikáját annak érdekében, hogy a fehér szélsőségesek erejét egyesítse az általuk legnagyobb veszélyként ítélt roma kisebbség ellen.

5.4. Ataka (Natsionalen Snyuz Ataka)

5.4.1. Az Ataka rövid története

Az Ataka, avagy a Támadás Nemzeti Szövetség 2005-ben robbant be a bolgár politikai életbe. A szövetség több kisebb nacionalista párt és szervezet fúziójaként jött létre, Volen Sziderov vezetésével. Sziderov nem volt ismeretlen a választók számára, hiszen a szintén Atakának nevezett televíziós műsorában gyakran kemény szavakat intézett a bolgár politikai élet bal- és jobboldala ellen (GENOV 2010). A 2005-ös parlamenti választáson óriási meglepetésre a szavazatok 8,14%-át sikerült megszereznie az új formációnak, amelyet hivatalosan, csak ugyanazon év tavaszán jegyezték be. Négy évvel korábban hasonló módon diadalmaskodott az egykori cár mögé felsorakozó II. Szimeon Nemzeti Mozgalma, amely azonban mandátuma során nem tudta teljesíteni választási ígéreteit és rövid idő alatt elvesztette hitelességét (DÚRÓ 2011). A posztkommunista Bulgária lakossága az ország rendkívül rossz gazdasági helyzete, a gyorsan felemelkedő, majd elbukó pártok egymás elleni küzdelme és a politikusok gyakori korrupciós ügyei miatt nagyban kiábrándultak a bolgár közéletből (SMRČKOVÁ 2009). A választópolgárok egy része üdvözölte a xenofób és elitellenes retorikával fellépő Atakát, amely a 2005-és 2009-es választások között növelni tudta a szavazóbázisát. 2009-ben a 2005-ös választásokhoz képest a párt a folyamatosan csökkenő bulgáriai lakosság mellett is majdnem száz ezer szavazattal tudott többet szerezni, ami országos szinten 9,36%-nak felelt meg. A nagy szavazatnyereség ellenére, Sziderovék nem nyertek több parlamenti mandátumot, hiszen a bolgár választási rendszerben időközben a kisebb pártokat kevésbé favorizáló vegyes választási rendszert vezették be. Az Ataka történetének egyik legnagyobb sikerét, mégsem az országgyűlési választások alkalmával, hanem a 2006-os elnökválasztáson aratta, amikor is meggyengült jobboldali pártok jelöltjét megelőzve Volen Sziderov bejutott a második körbe, ahol a szavazatok 24,05%-ával a második helyen végzett.

5.4.2. Az Ataka ideológiája, kisebbségellenessége

Az Ataka a kelet-európai radikális, jobboldali pártok egyik mintapéldánya. A homogén nemzetállam eszméje és a rendpártiság, a szociokulturális konzervativizmus és a kisebbség- és elitellenesség mind megtalálható a párt ideológiájában (SMRČKOVÁ 2009). A gazdaságpolitika tekintetében a nyugat-európai testvérpártjaival ellentétben a neoliberális eszmét elvető, az államnak nagyobb szerepet biztosító baloldali, egalitárius eszmék vezérlik az elképzeléseit. Az

Ataka retorikájából nem hiányzik a szociális demagógia, amelyeken keresztül főleg az idősebb, rossz anyagi körülmények között élő bolgárokat célozza meg. A párt felfogása szerint, az állami prioritások között kell szerepelnie az egészségügynek, a szociális biztonság, az oktatásnak, a bolgár nemzet szellemi és anyagi gyarapodásának (DÚRÓ 2011). A nyugattal szembeni szkepticizmus is megjelenik az ideológiájában, Sziderovék szerint az uniós csatlakozási szerződés egyes pontjait felül kellene vizsgálni, a NATO-ból pedig azonnal ki kellene lépni.

Bulgária nem nevezhető etnikailag homogén országnak a 2011-es népszámlálás adatai alapján 8,8%-os török és 4,9%-os roma kisebbségeivel, amelyek számaránya valószínűleg meghaladja a cenzuson mért értékeket. A 18 éven aluli bulgáriai lakosság körében a bolgár etnikum részaránya alacsonyabb, a török és roma fiatalok azonban magasabb számban vannak jelen. Az Ataka értelmezésében az előbb említett két népcsoport felelős Bulgária rossz gazdasági helyzetéért. A bolgár politikai életben a párt legnagyobb ellensége az etnikai alapon szerveződő török DPSZ (Mozgalom a Jogokért és Szabadságokért), amelyet Sziderovék szüntelenül támadnak. A bolgár alkotmányra hivatkozva a DPSZ létjogosultságát is megkérdőjelezi és a bolgár nemzeti érdekek elárulójaként állítják be az Ahmed Dogan vezette pártot (GENOV 2010). A DPSZ és törökellenes jelszavak mellett, a párt retorikájában a roma kisebbség mint a bolgár nemzet testén élősködő nem kívánatos elem jelenik meg. A magyarországi Jobbikhoz hasonlóan az Ataka is rendszeresen szervez lakossági gyűléseket a „roma terror” ellen, a 2011-es etnikai zavargásokban pedig vezető szerepe volt a romák ellen való uszításban. Az Ataka – csakúgy mint a Jobbik – visszavezetné a halálbüntetést, amely terv nyíltan a romák ellen irányul. Az L'S NS legradikálisabb ötletei is visszaköszönnek Sziderov alakulatánál: a párt támogatja a fegyverviselési jog kiterjesztését az összes bolgár nemzetiségű állampolgárra, ami mellett azt tanácsolja az embereknek, hogy vegyenek részt önkéntes katonai kiképzésben.

5.5 PRM (*Partidul Romania Mare*)

5.5.1. A PRM rövid története

A PRM a szlovákiai SNS-hez hasonlóan már rendkívül korán, a rendszerváltást követően a román politikai színtérre lépett. A pártot Vadim Tudor és Eugen Barbu alapították meg, nevét pedig a Tudor által szerkesztett Romania Mare hetilap után kapta. A PRM az SNS-hez hasonlóan hullámszó választási eredményeket ért el a rendszerváltást követő két évtizedben. 1992-ben a Nagy Románia Párt már képviselői és szenatori mandátumokat szerzett, majd a négy évvel későbbi 1996-os választásokon már több mint fél millió szavazattal tovább tudta növelni támogatottságát. A rendszerváltás után azonban nem egyedüli radikális jobboldali pártként harcolt a szavazatokért, mivel az észak-erdélyi bázisú PUNR képében komoly vetélytársa akadt. A PUNR meggyengülésével és soraiból kizárt Gheorge Funar kolozsvári polgármester PRM-hez való csatlakozásával megindult Tudorék diadalmenete. Sikerei csúcspontján az 1990-es évek végére az emelkedő társadalmi támogatottság következtében a közép-kelet- és dél-kelet-európai térség legsikeresebb radikális jobboldali pártjává emelkedett (MUDGE 2005). A legnagyobb érdeklődést és figyelmet bel- és külföldön a 2000. évi elnökválasztás során kapta, hiszen Vadim Tudor a szavazatok több mint 28 százalékaival bejutott az elnökválasztás második fordulójába, ahol a második helyen végzett (DOBOS 2011b). A 2000-es év jelentette egyben a PRM számára a legsikeresebb parlamenti választásokat is, hiszen történelme során soha nem tudott országos szinten 19,48%-ot elérni. POPESCU (2003) szerint a siker nagyban annak volt betudható, hogy a PRM a xenofób jelszavait háttérbe helyezve, a korrupciós ügyektől hangos vezető koalíciót támadta, és a kormánykoalíció ellenes jelszavai számos protesztzavazatot eredményeztek. Az

ezredfordulót követő évtized utolsó két romániai országgyűlési választásán a Nagy Románia Párt eredményei csökkenő tendenciát mutattak. A legutolsó, 2008-as választáson a szavazatok mindössze 3,16%-át szerezte meg. A 2004-es elnöki választások alkalmával Vadim Tudor nem tudta megismételni négy évvel korábbi sikerét és a harmadik helyen végzett, majd 2009-ben még egy helyet rontva a negyedik lett. A 2007-es európai parlamenti választásokon a pártnak nem sikerült mandátumot szerezni az intézménybe. A 2007-es európai uniós és 2008-as parlamenti kudarcok ellenére a 2009. évi európai parlamenti választásokon a szavazatai számát az előző évhez viszonyítva csaknem megduplázta, ezzel 3 mandátumot szerezve az Európai Parlamentbe.

5.5.2. A PRM identitása, kisebbségellenessége

A Vadim Tudor alapította radikális jobboldali párt vezetői már az első kongresszuson deklarálták, majd a párt alaptörvényébe is belefoglalták, hogy a céljuk Nagy-Románia létrehozása Besszarabia és Bukovina Romániához csatolásával. A PRM programja az 1993-as Nemzeti Doktrínában érhető tetten. A Nemzeti Doktrínában megfogalmazott fő cél a román nemzet egyesítése egy független, szuverén, erős és prosperáló államban. A párt programjának középpontjában a nemzeti értékek és tradíciók megőrzése, a nemzeti érdek, a vallás és kultúra védelmezése áll. A román állam feladata állampolgárainak védelmezése, mialatt a román állampolgárok kötelessége, hogy a román nemzeti érdekeket védelmezzék. A PRM a legtöbb kelet-európai radikális jobboldali párttal ellentétben nem viszonyul a kommunista múlthoz ellenségesen. CÎNPOES (2012) szerint, a párt szavazóinak nagy része csalódott az új rendszerben és nosztalgiával tekint a kommunista korszakra. A PRM által magasztalt Ceaușescu-féle rendszer bukása a párt vezetőinek elképzelése szerint az USA, a Szovjetunió és Magyarország konspirációjának eredménye, a Nemzeti Doktrína pedig kimondja, hogy a szociális- és gazdasági katasztrófa előidézőit meg kell büntetni (SMRČKOVÁ 2009). A párt a többi régióbeli alakulathoz hasonlóan ellenségesen viszonyul a kapitalista piacgazdasághoz, gazdaságpolitikája egy szociálisan igazságos, magas újraelosztási rátákkal rendelkező államot favorizál.

A Nagy-Románia Párt belső ellenségképe legnagyobb részét a magyar és roma kisebbségekre épül. Ahogy a bulgáriai Atakanak vagy a szlovákiai SNS-nek, úgy a PRM-nek is megvan a saját maga ellensége a román politikában, amely nem más mint a magyarok érdekeit képviselő RMDSZ. Tudor és párttársai az RMDSZ-t többek között a román érdekeket támadó „terrorista szervezetnek” is titulálták már (CÎNPOES 2012). A PRM be kívánja tiltani a magyar népcsoport politikai érdekképviseletét, ami mellett minden kisebbségi törekvést, így a székely autonómia tervét, a nyelvhasználati oktatási és kulturális jogok szélesítését is ellenzi. A radikális jobboldali párt maga is szervezett magyarellenes gyűléseket (DOBOS 2011b). A Vadim Tudor vezette alakulat az egyes becslések szerint már két millió főt is meghaladó roma kisebbséget is rendszerint támadja. A pártvezér népszerűsége csúcspontján, 1998-ban kiadott egy tíz pontos dokumentumot, amely azokat az intézkedéseket fogalmazta meg, amelyeket a párt választási győzelme esetén foganatosítana. Az intézkedések között volt „a roma bűnözők kolóniákba terelése” is, annak érdekében, hogy „Románia ne váljon cigányteleppé” (SMRČKOVÁ 2009).

5.6. Jobbik (Jobbik Magyarországért Mozgalom)

5.6.1. A Jobbik rövid története

Az 1999-ben alakult Jobboldali Ifjúsági Közösség (Jobbik) 2003-ban alakult párttá. A Jobbik előtt egyetlen szélsőséges, nacionalista párt foglalt helyet a magyarországi politikai életben. A Csurka István vezette MIÉP, amely az MDF-ből kilépett képviselők egy csoportjából alakult meg

1993-ban, a kilencvenes évek parlamenti választásain csak 1998-ban tudta átlépni a Parlamenti küszöböt, amikor is 14 mandátumhoz jutott a magyar parlamentben. Az irredentista, antiszemita és amerikaellenes jelszavakkal kampányoló Magyar Igazság és Élet Pártja az ezredforduló környékén jelentősen meggyengült és a kormányzó Fidesz bukását hozó 2002-es parlamenti választások alkalmával, a rá leadott szavazatok száma nem volt elegendő a törvényhozásba jutáshoz. A MIÉP gyengülése tért teremtett egy új, dinamikus, kifejezetten romaellenes radikális jobboldali alakulat felemelkedésének. A Fidesz segédcsapatjaként indult egyetemi szervezet nemzeti, keresztény értékeket valló tagjaiban csak a 2002-es jobboldali vereség után fogalmazódott meg a párttá formálódás gondolata (BÍRÓ NAGY – RÓNA 2011). A leendő radikális párt későbbi vezetője, Vona Gábor még nem vehette fel a versenyt az országSZerte ismert, antiszemita nézeteiről híres Csurka Istvánnal, így a fiatal jobboldaliak 2003-ban döntöttek az egyesületük párttá alakítása mellett. Az inkább antiszemita és irredentista retorikával és idős vezetőkkel rendelkező MIÉP ellenében megszületett az aktuálisabb magyarországi problémákra koncentráló, fiatalos Jobbik, amely útja a parlamentbe egy kifejezetten tudatos építkezés eredménye volt (BÍRÓ NAGY – RÓNA 2011). A fiatal alakulat, a politizálást az utcákon kezdte, mivel már a 2002 utáni első baloldali kormányperiódus alatt számos felvonulást és megmozdulást rendeztek, így különféle akcióikkal lépésről lépésre egyre több emberhez jutott el a hírük. Magyarország 2004-es uniós csatlakozása megteremtette a lehetőséget az újonnan bejegyzett szervezetnek az indulásra, a vezetők azonban elvi okokra hivatkozva elutasították a lehetőséget. A Jobbik a 2006-os országgyűlési választások alkalmával sem vállalta az önálló részvételt, és a MIÉP-pel együtt, a Harmadik Út nevű radikális szövetségben érték el csalódást keltő, 2,2%-os országos eredményt. A 2009-es EP-választás jelentette az igazi áttörést a fiatal Jobbik számára: országosan 14,77%-os szavazati arányra tettek szert, ezzel három képviselőt delegálhattak az Unió parlamentjébe. A 2010-es parlamenti választások eredményeképp a Jobbik vált a harmadik legerősebb magyarországi párttá. Az egy évvel korábbi választásokon szerzett voksai számát jóval magasabb részvétel mellett is sikerült megdupláznunk, ami mellett a párt szervezetileg is meg tudott erősödni.

5.6.2. *Kisebbségellenesség a Jobbik ideológiájában*

A párt ideológiájának egyik meghatározó jellemzője a romaellenesség. Magyarország a három másik posztkommunista országgal ellentétben nem rendelkezik nagyobb számú nemzeti kisebbséggel, így a társadalom peremén tengődő cigányság az a jól elkülöníthető, nagyobb arányszámban jelenlévő csoport, amelyre a párt a belső ellenségképét építette. Bizonyos tanulmányok támasztják alá, hogy a magyar társadalom túlnyomó része előítéletes, és ez az előítéletesség elsősorban az ország roma kisebbségével szemben nyilvánul meg (GIMES et al., 2008). A Magyarországot jellemző cigányellenes attitűdök, tökéletes terepet képeztek a Jobbik vezetői számára, hogy a cigányság egészét bűnözőként kiáltsák ki és Magyarország első számú társadalmi problémájának vélt romakérdést a retorikájuk középpontjába állítsák. Tehették mindezt azért, mert a magyar politika vezető pártjai, a valóban létező problémákat marginálisan kezelték és a cigányság integrációja iránti elkötelezettségük, többnyire csak szavakban nyilvánult meg. A Jobbik azonban a problémát nem csak a rendszeresen szervezett lakossági fórumokon tárgyalta, hanem a párt Bethlen Gábor programjába is belefoglalta azt, majd a Radikális változás című programban a téma már külön fejezetet kapott „Vissza a cigányútról!” címmel. KARÁCSONY és RÓNA (2010) érvelése alapján a cigánytéma kisajátítása kulcsszerepet játszott a Jobbik 2009-es, nagy meglepetést okozó 14,77%-os eredményében. A cigányellenesség gyakran összekapcsolódik a párt anti-szemitizmusával, hiszen a retorikában gyakran cionista összeesküvésnek titulálják a magyarok és romák közötti feszültséget (DANILOV–NOCIAR 2012).

6. Eredmények

A kutatásban vizsgált öt közép-kelet-európai radikális párt választási eredményei csak részben támasztják alá a kutatás fő hipotézisét. A hasonló ideológiával rendelkező közép-kelet-európai, radikális jobboldali pártok között három csoportot lehet megkülönböztetni. Az első csoportba kerültek azok az nacionalista alakulatok, amelyek esetében a fő hipotézis beigazolódni látszik. A második csoport jellemzője, hogy annak pártjai esetében a fő hipotézisben megfogalmazott kapcsolat éppen az ellenkező irányban volt felfedezhető. A harmadik csoportot mindössze egy párt alkotja, amelyet nem lehetett egyértelműen besorolni az első két csoport egyikébe sem. Ebben a csoportosításban is megmutatkozik, hogy a kutatás nem talált egyértelmű kapcsolatot a radikális jobboldali pártok társadalmi támogatottsága és az etnikai és nemzeti kisebbségek területi számaránya között, noha három ország (Bulgária, Románia és Szlovákia) esetében az előzetes várakozásoknak megfelelően, a nemzeti kisebbségek által sűrűn lakott területeken a vizsgált pártok választási eredményessége rendre elmaradt az országos átlagtól. Mint ahogy azt az előzetes várakozások során megemlítettem, most is hangsúlyozni kell, hogy a kutatás eltekintett a roma és a közép-kelet-európai főbb nemzeti kisebbségek választási hajlandóságában megmutatkozó különbségektől.

6.1. Az első csoport

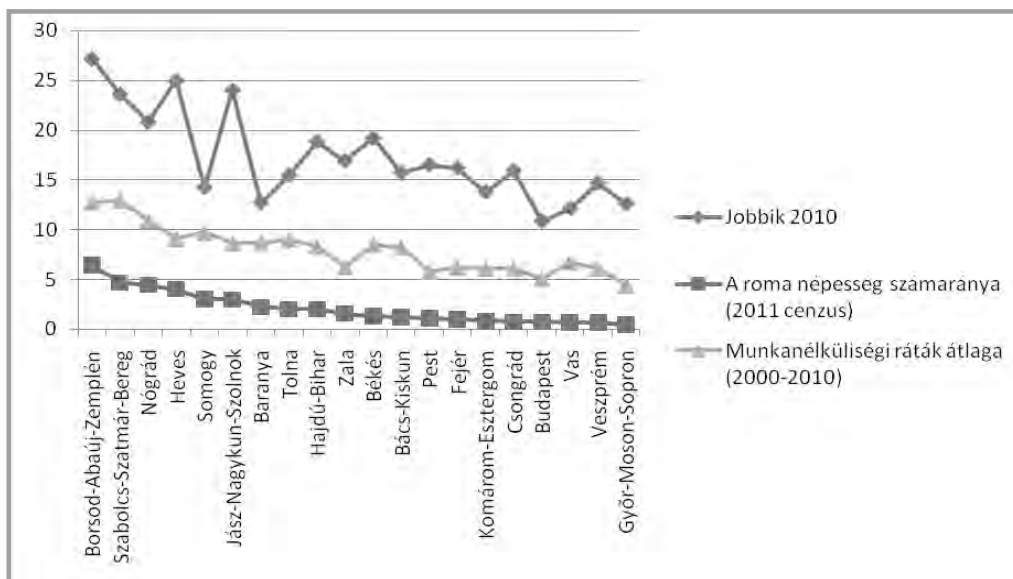
Az első csoportba a magyarországi Jobbik és a szlovákiai L'S NS került. Mindkét radikális jobboldali párt választási eredményei a kutatás etnikai kisebbségekre vonatkozó hipotézisét támasztják alá, amely szerint a romaellenes retorikával rendelkező nacionalista pártok jobb eredményeket érnek el, a romák által magasabb arányszámban lakott területeken. Az előzetes várakozásoknak megfelelően, a rosszabb gazdasági helyzetben lévő megyékben és krajokban a Jobbik és az L'SNS egy-két kivételtől eltekintve saját országos átlagukhoz képest jobban szerepeltek. Más szavakkal, a vizsgált régiókban a munkanélküliségi ráták emelkedésével és az egy főre jutó GDP értékeinek csökkenésével a pártokra leadott szavazatok száma átlagosan emelkedett. A két radikális jobboldali párt relatív későn emelkedett fel a magyar és szlovák politikai életben, a parlamenti választásokon (más pártoktól független) mindkettő 2010-ben mérettette meg magát először. Az országos szinten elért 2010-es eredményeik között méretes különbség van (Jobbik: 16,67%; L'S NS: 1,33%), ami többek között az eltérő politikai viszonyoknak is betudható, hiszen Szlovákiában a két évtizedes múlttal rendelkező SNS számít a domináns radikális jobboldali pártnak. Mindkét párthoz kötődik egy félkatonai jellegű csoportosulás, a különbség viszont az, hogy a Jobbik esetében a párt hívta életre a már betiltott Magyar Gárdát, az L'S NS maga, viszont az extrémista Szlovák Testvériség munkájának eredménye. A két párt közötti legnagyobb hasonlóság, hogy belső ellenségképük nagyrészt a cigány kisebbségre koncentrálódik, retorikájukat jelentős mértékben építik a roma ellenes jelszavakra. Az L'S NS politikai startégiája is kísértetesen hasonlít a Jobbikéhoz, Marián Kotleba pártja cigányellenes akcióin keresztül próbálja bejárni a Jobbik által kitaposott utat.

A Jobbik esetében, az északkelet-magyarországi gazdasági szempontból elmaradott megyék, elsősorban Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Nógrád, Heves jelentik a sikerek helyszínét, de Jász-Nagykun-Szolnok, Békés és Hajdú-Bihar megyékben is az országos átlaga felett teljesített a magyar nemzeti radikális jobb. Ezekben a területeken a romák számaránya általában meghaladja az országos átlagot, vagy a körül van. A Jobbik Borsod-Abaúj-Zemplénben érte el a legkiemelkedőbb eredményét, mind a 2009-es európai parlamenti (22,8%), mind a

2010-es országgyűlési választások (27,2%) alkalmával. Magyarországon az említett megyében a legmagasabb a romák arányszáma (6,46% a 2001-es census szerint), Szabolcs-Szatmár-Bereg megye után a második legmagasabb átlagos munkanélküliségi ráta (2010-ben 17,4%), és 2010-ben a hatodik legalacsonyabb az egy főre jutó GDP értéke (6462 euró/fő). A párt elsősorban a romák által kevésbé sűrűn lakott és gazdaságilag fejlettebb Nyugat-Magyarországon és a foglalkoztatottság és az egy főre jutó GDP területén kiemelkedő fővárosban teljesített az országos átlag alatt. A Jobbik Budapesten érte el a legrosszabb 2010-es választási eredményét (10,84%), amelyet a sorban Vas megye (12,09%) és Győr-Moson-Sopron megye (12,57%) követett. A regionális számadatok összehasonlításakor két délnyugat-magyarországi megye jelentett kivételt: Somogy és Baranya. A 2001-es népszámlálási adatok alapján mindkét megyében relatív magas a roma népesség számaránya (Somogy: 2,99%; Baranya: 2,19%), és a munkanélküliségi ráták átlagai is meghaladják néhány kelet-magyarországi terület hasonló adatát (Somogy: 9,67%; Baranya: 8,69%). Ezek a megyék az egy főre jutó GDP tekintetében is rossz helyen állnak, hiszen a Budapestet is magába foglaló országos listán 2010-ben Somogy 20-ból a 19., Baranya pedig a 13. helyet foglalta el. A Jobbik a számára ideálisnak tűnő feltételek ellenére Somogyban 14,23%-ot, Baranyában 12,68%-ot ért el, amely eredmények valamivel elmaradnak az országos 16,67%-os átlagtól.

A két délnyugat-magyarországi kivétel ellenére, a területi adatsorok alapján végzett számítások, igazolják az előzetes várakozásokat. Azokban a megyékben, ahol a Jobbik a 2010-es országos átlaga (16,67%) felett teljesített, a roma népesség átlagos számaránya 3,42%. Ezzel ellentétben az országos átlagnál kevesebb Jobbik szavazatot gyűjtő megyékben ez az átlagolt számarány majdnem háromszor kevesebb, mindössze 1,19%, amely magába foglalja a két kivétel (Somogy, Baranya) magasabb értékeit is. Nem szabad elfeledni, hogy ezek a számítások a 2001-es népszámlálás etnikai-nemzetiségi adatain alapulnak, amellyel ellentétben a romák számaránya a valóságban sokkal magasabb lehet így az átlagolt számarányok közötti különbség is eltérhet a valóságban. A 2000 és 2010 között átlagolt munkanélküliségi ráták esetén, hasonló különbségek tapasztalhatóak. A Jobbikos megyék munkanélküliségi rátáinak átlaga 9,65%, míg a pártot kevésbé támogató területeken ez az adat 6,84%. A megyék gazdasági teljesítményét reprezentáló egy főre jutó GDP a Jobbik barát megyékben a 2010-es országos átlag 62,1%-a, míg a másik oldalon az országos átlag 92,5%-a. Az, hogy egyik csoport átlaga sem éri el a 100%-ot azért lehetséges, mert a gazdaságilag központosított országban, a fővárosban az egy főre jutó GDP mintegy 130%-kal haladta meg az országos átlagot. Az 1. diagram szemlélteti a Jobbik 2010-es választási eredményei, a munkanélküliségi ráták átlagai és a roma népesség számaránya közötti összefüggéseket. Az egy főre jutó GDP területi értékei nem lettek belefoglalva a diagrabba. Jól látható a két kivétel, Baranya és Somogy megye, amelyek választási eredményei nem illeszkednek a munkanélküliségi rátákkal és a romák számarányával emelkedő jobbikos szavazati arányok sorába.

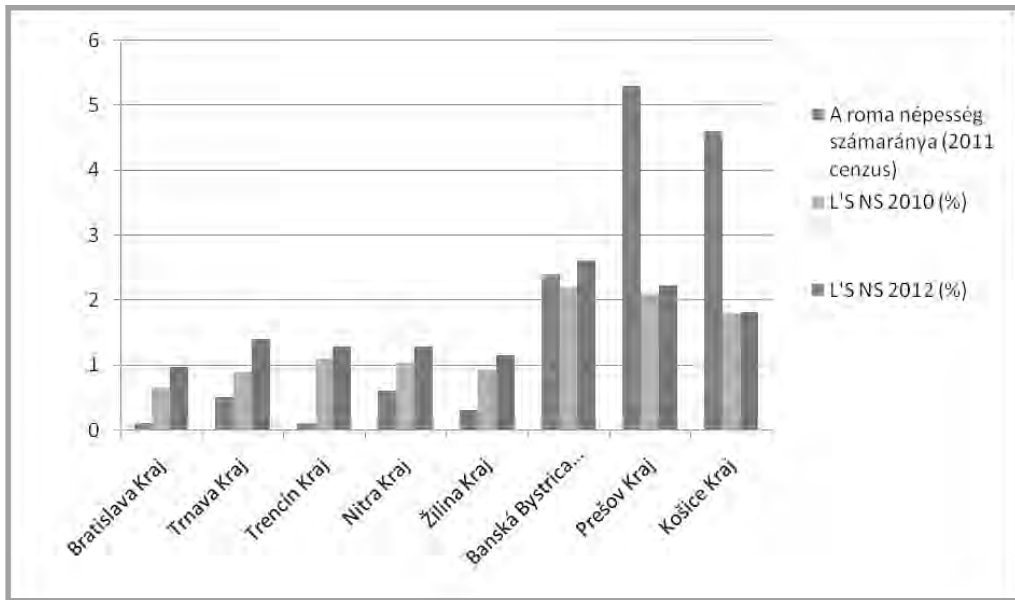
A fiatal L'S NS hasonlóan a Jobbikhoz, elsősorban azokban a nagyobb szlovákiai régiókban tudott magának támogatást szerezni, ahol a romák az országos átlagnál nagyobb számarányban vannak jelen. Ilyen közigazgatási egységek a Szlovákia keleti területein elhelyezkedő Prešov, Košice és Banská Bystrica. Az utolsó két országgyűlési választást számítva az L'S NS átlagos szavazati aránya ezekben a régiókban 2,12%, amely pontosan a duplája a romák által kevésbé lakott krajok 1,06%-os értékének. A három fentebb említett krajban a magyarok eltérő számban vannak jelen. A 2011-es népszámlálási eredmények alapján számarányuk meghaladja az országos átlagot Banská Bystrica (10,2%) és Košice krajban (9,4%), az észak-keleti Prešovban azonban összesen 646 ember vallotta magát magyarnak (a lakosság 0,1%-a). Ezen három régió, a magyarok által sűrűn lakott Nitra és Trnava után az etnikailag kevésbé homogének közé tartozik.



1. DIAGRAM A Jobbik 2010-es választási eredményei, a roma népességszám aránya és a munkanélküliségi ráták átlaga (2000–2010 között) megyénként, százalékban (saját szerkesztés) ❖ www.ksh.hu; http://www.nsd.uib.no/european_election_database/

A magukat szlováknak vallók aránya a következőképp alakult: Banská Bystrica: 76,5%; Košice: 73,3%; Prešov: 82%. A gazdasági fejlettség szempontjából ezek a kelet-szlovákiai közigazgatási egységek, csakúgy mint az északkelet-magyarországi megyék nem érik el az országos átlagot. A 2001 és 2011 között mért átlagos országos munkanélküliség 12,78%-os. Ezt az eredményt az azonos időszakon számolt banská bystricai adat 6,34%-kal, a košicei adat 5,66%-kal, a prešovi adat pedig 4,8%-kal haladja meg. A 2000-től 2009-ig tartó időszak alatt számolt, egy főre jutó GDP országos átlaga 8958 euró. Az országos átlagot jóval meghaladta a főváros, Pozsony eredménye, a maga 20 778 eurójával, Prešovban azonban ez az érték csupán 5235 euró, Banská Bystricában 6972 euró, Košice-ben 7619 volt.

Az L'S NS nem tudott sem a 2010-es, sem a 2012-es országgyűlési választásokon 1,4%-nál magasabb szavazati arányt elérni a romák által kevésbé lakott nyugat-szlovákiai krajokban. Ezek az SNS bázisterületét képző etnikailag leghomogéner északnyugati kerületek, illetve a délnyugat-szlovákiai relatív nagy százalékban magyarok lakta területek, mint Nitra és Trnava. Bratislava régióban a 2010-es választások alkalmával az L'S NS a szavazatok 0,64 százalékát szerezte meg és a két évvel később 2012-ben sem érte el az 1%-os arányt a gazdaságilag fejlett, alacsony átlagos munkanélküliségi rátával (3,8%) rendelkező fővárosban és környékén. Bratislava krajt a 2011-es népszámlálási adatok alapján 90,2%-ban magukat szlováknak vallók lakták, amely adatnál csak kettő magasabb arányszámot lehet találni Szlovákiában: Trencsint (91,8%) és Žilina (93,1%). Ez az utóbbi két terület számít tradicionálisan az erősebb szlovákiai nemzeti radikális párt, az SNS bázisterületének, az L'S NS ellenben Bratislava kraj után ezekben a nagyobb közigazgatási egységekben érte el a legrosszabb eredményeit. Az ezredforduló utáni évtized átlagos munkanélküliségi rátája itt alacsonyabb a 12,78%-os országos átlagnál: Trencsint: 8,41%, Žilina: 10,65%. A 2. diagram szemlélteti a kisebb szlovákiai radikális jobboldali párt parlamenti választásokon elért területi eredményeit és a roma népesség számának változását.

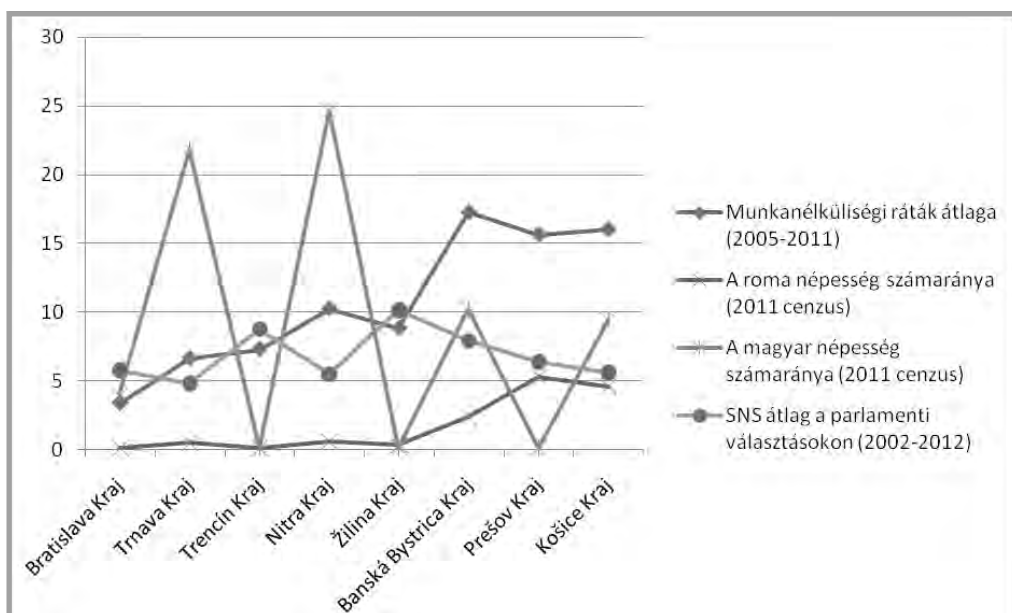


2. DIAGRAM Az L'SNS 2010-es és 2012-es választási eredményei az egyes régiókban és a régióbeli roma népesség számaránya a 2011-es census alapján, százalékban (saját szerkesztés) ❖ Forrás: www.statisticks.sk; http://www.nsd.uib.no/european_election_database/

6.2. A második csoport

A második csoportba a szlovákiai SNS és a romániai PRM került. Amellett, hogy mindkét párt már több mint két évtizede jelen van országuk politikai életében, az is összekapcsolja őket, hogy ideológiájuk meghatározó eleme a magyar- és romaellenesség. Az első csoportba tartozó pártokkal szemben a társadalmi támogatottságuk és az etnikai és nemzeti kisebbségek területi számaránya között felfedezhető kapcsolat negatív irányú. A második csoport radikális pártjai választási sikereiket jellemzően azokban az alacsonyabb szintű közigazgatási egységekben érik el, ahol a lakosság inkább mutat etnikailag homogénebb képet. A gazdasági jellegű változók esetében is fordított kapcsolat fedezhető fel. A PRM és SNS társadalmi támogatottsága, az alacsonyabb munkanélküliségi rátával és nagyobb egy főre jutó GDP-vel rendelkező területeken volt átlagosan magasabb a vizsgált periódus alatt. A két párt néhány megye kivételével nem tudott az országos átlagánál magasabb eredményeket elérni a magyarok által nagy arányszámban lakott területeken.

A szlovákiai SNS két krajban (Žilina és Trenčín) tudott az ezredfordulót követő négy választáson 8% feletti átlagos szavazati arányt elérni. Az 3. diagramon jól látható, hogy Žilina és Trenčín krajokban mind a roma, mind a magyar kisebbség rendkívül alacsony arányszámban van jelen. Ezekben a területeken a magukat szlovák nemzetiségűnek vallók számaránya magasabb volt 90%-nál (Žilina: 93,1%, Trenčín: 91,8%), míg a 2011-es census adatai alapján sem a romák, sem a magyarok aránya nem haladta meg a teljes lakosság 0,5%-át. Az átlagos munkanélküliségi ráták esetében az SNS észak-nyugati bázisterületeihez képest mindössze két nyugat-szlovákiai krajban, Bratislavában és Trnavában voltak alacsonyabb az értékek. Az egy főre jutó GDP értékeinek tekintetében is csak ugyanezek a területek előzték meg a szóban forgó SNS bázisterületeket. A Szlovákiában legnagyobb arányszámban jelenlévő nemzeti kisebbség és az SNS támogatottsá-



3. DIAGRAM Az SNS 2002–2012 között átlagolt választási eredménye, a roma- és magyar népesség számaránya és a munkanélküliségi ráták átlaga, krajonként százalékban. Saját szerkesztés ❖ Forrás: www.statisticks.sk; http://www.nsd.uib.no/european_election_database/

ga közötti kapcsolat tekintetében, azokban a krajkokban, ahol a magyarság a lakosság legalább 20%-át tette ki az SNS rosszabbul szerepelt az országos átlagnál. Az 3. diagram szemlélteti az etnikai kisebbség területi elhelyezkedése és a párt eredményei közötti fordított kapcsolatot is, amely miatt az SNS a második csoportba került: ahogy a romák számaránya emelkedik egyes régiókban az SNS úgy ért el rosszabb eredményeket a parlamenti választásokon. Ez egyértelműen a fő hipotézisben felállított pozitív kapcsolat fordítottja, ráadásul a gazdasági jellegű változók is, mint a munkanélküliség és az ábrán nem szemléltetett egy főre jutó GDP is az előzetes várakozásokhoz képest fordított irányba mozdult el az SNS társadalmi támogatottságának csökkenésével. A magas roma lakossággal rendelkező kelet-szlovákiai krajkokban, mint Prešov és Košice az ezredforduló utáni munkanélküliségi ráták rendszerint meghaladják az országos átlagot, és az egy főre jutó GDP is relatív alacsony szinten áll. Ezeken a régiókban az SNS a 2000. év utáni parlamenti választásokon kivétel nélkül az országos átlageredménye alatt teljesített. Swank és Betz (2003) elmélete nem látszik beigazolódni Ján Slota pártja esetében, mivel a kelet-szlovákiai rossz gazdasági körülmények ellenére a statisztikai adatok szerint a választópolgárok nem fogékonyabbak a baloldali, egalitárius gazdaságpolitikát hirdető radikális párt eszméire.

A statisztikai adatok alapján a PRM az SNS-hez hasonlóan az országos átlagnál jobban szerepelt azokban a megyékben, ahol az egy főre jutó GDP és az etnikai homogenitás magasabb, a munkanélküliségi ráta alacsonyabb értékeket mutatott. Ha nem a romániai magyarságot vesszük számításba, hanem a cigányságot, akkor azt tudjuk megállapítani, hogy a PRM valamivel jobban szerepelt azokban a megyékben ahol a romák számaránya elmaradt az országos átlagtól. A párt az SNS-hez hasonlóan a legalább 20%-ban magyarok lakta megyékben (Hargita, Covasna, Satu Mare, Bihor, Salaj) a vizsgált parlamenti választásokon – a cigányok által is sűrűn lakott Mures

megye kivételével - az országos átlag alatt maradt. A vizsgált időszakban a PRM bázisterületei a következő, főleg ó-romániai megyék voltak: Gorj, Arges, Botosani, Olt, Braila, Constanta, Hunedoara, Tulcea. Ezek közös jellemzője, hogy etnikailag inkább homogének: a román lakosság számaránya a 2011-es adatok szerint majdnem minden esetben eléri a 90%-ot. Kiemelkedik Gorj megye a maga 98%-os román lakosságával és egyben az országban legmagasabb, 2000 és 2008 között mért átlagos 19,34%-os PRM szavazati arányával (az országgyűlési szavazatokat figyelembe véve). A hivatalos népszámlálási adatok szerint a romák számaránya egyik fentebb említett megyében sem haladta meg a 3%-ot, a magyarok részaránya pedig elhanyagolható volt. A gazdasági fejlettség szempontjából viszont elmondható, hogy ezek a megyék elég széles skálán mozogtak. 2011-ben az egy főre jutó átlagos GDP tekintetében az egymást határoló Olt (3460 euró/fő) és Arges (7712 euró/fő) megyék közötti különbség jelentős. A PRM relatív jól szerepelt olyan megyékben is mint a kelet-romániai elmaradott Botosani (2804 euró/fő), illetve a romániai szinten kiemelkedő Constanta (6709 euró/fő). Hasonló különbségek fedezhetők fel az említett megyék között a 2000 és 2010 között mért munkanélküliségi ráták tekintetében is. Hunedoara-ban az átlagos hivatalos munkanélküliségi ráta 10,15%-os volt a vizsgált időszakban, míg Constanta megyében ez az érték 6,29%-ot tett ki. Az egyes PRM fellegrákok között meglévő gazdasági különbségek ellenére mégis az mondható el, hogy a romániai átlagot meghaladó egy főre jutó GDP-vel rendelkező területeken a párt valamivel magasabb átlageredményt tudhat magáénak (12,86%), mint az alacsonyabb GDP/fő értékkel rendelkező megyékben (11,49%). A munkanélküliségi ráták esetén is hasonló, kevésbé markáns különbség van. A vizsgált időszakban az átlagnál nagyobb munkanélküliségi rátával bíró megyék PRM szavazati átlaga 11,75%, míg az alacsonyabb munkanélküliségi rátával rendelkező megyék esetében ez az érték valamivel magasabb, pontosan 12,03%. Vadim Tudor pártja tehát elsősorban nem a területi gazdasági mutatók miatt került az SNS-sel egy csoportba, sokkal inkább azért, mert bázisterületeinek etnikai megoszlása sok hasonlóságot mutat a nagyobbik szlovákiai radikális jobboldali párt fő kerületeivel (az etnikai és nemzeti kisebbségek relatív alacsony arányszáma).

6.3. A harmadik csoport

Az ötödik, kutatásban vizsgált párt az Ataka, amely nem illeszkedik egyértelműen sem a PRM és az SNS, sem a Jobbik és az L'S NS csoportjába. Az Ataka legjobb választási eredményeit a nyugat-bulgáriai Burgas oblasztban érte el (átlagosan 15,33%), ahol a cigány és török népesség számaránya az országos átlag körüli és a lakosok 81%-a vallotta magát bolgár nemzetiségűnek a 2011-es népszámlálás során. Burgas Bulgária gazdaságilag fejlettebb részei közé tartozik, ráadásul 2005 és 2010 között mért munkanélküliségi ráták átlaga az országban az egyik legalacsonyabb: 5,53%. Burgas-szal ellentétben az egyik gazdaságilag kevésbé fejlett, cigányok által legsűrűbben lakott (12,7%) oblasztban, Montanában az Ataka mindössze 7,35 %-os átlagos eredményt tudhatott magáénak. Hasonlóan rossz gazdasági helyzet fedezhető fel Veliko Tarnovo-ban, ahol a 2005-től 2010-ig terjedő időszakban mért munkanélküliségi ráták átlaga 10,02% és az egy főre jutó GDP értéke is elmarad az országos átlagtól. Ebben az észak-bulgáriai oblasztban a 2011-es népszámlálás alatt, a lakosság mindössze 1,7 %-a vallotta magát romának és a törökök számaránya is valamivel az országos átlag alatt maradt (6,7%). A gazdaságilag elmaradott, etnikailag viszont relatív homogén területen az Ataka a 2005-ös és 2009-es parlamenti választások alatt az országos átlaga felett teljesített, átlagos szavazati aránya 11,51 % volt.

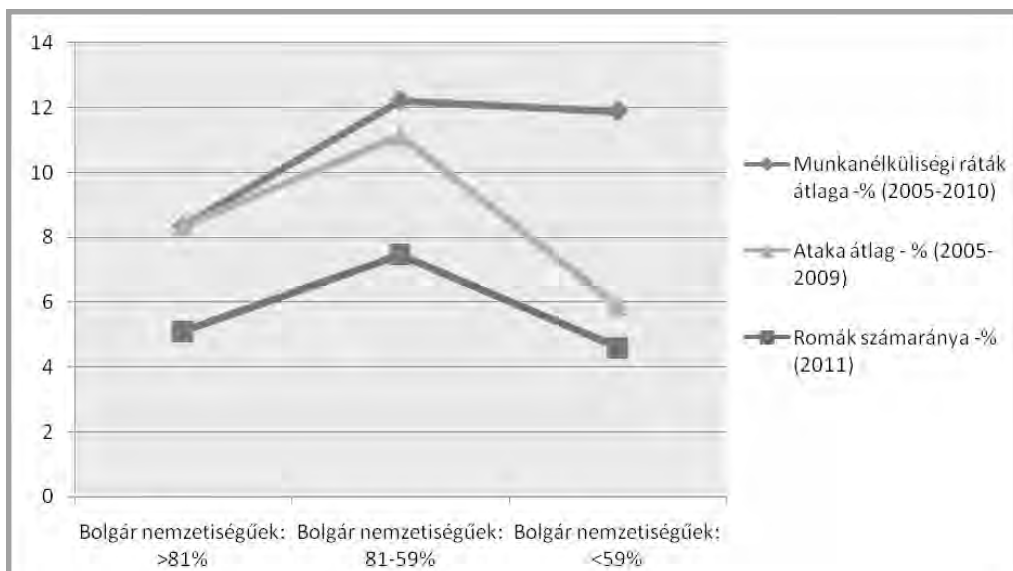
Annak ellenére, hogy az Ataka esetében nem fedezhető fel az első és a második csoportban tapasztalt kapcsolat a társadalmi-gazdasági tényezők és a választási eredmények között, mégis

bizonyos összefüggések látszódnak kirajzoldóni. A párt viszonylag jobb eredményeket ért el a gazdaságilag fejlettebb oblasztokban, avagy ott, ahol az átlagosnál alacsonyabb szintű volt a munkanélküliség, és 2010-ben az egy főre jutó GDP nagyobb volt 4000 eurónál. Noha ez az érték Szlovákiában vagy Magyarországon a legrosszabb gazdasági helyzetű területek hasonló mutatója alatt van, Bulgária huszonegy oblasztjából csak hat éri el ezt a szintet. Az Ataka ebben a hat közigazgatási egységben átlagosan 10,75 %-ot ért el, és ha a számításba nem vonjuk bele a kiugró gazdasági teljesítményű, ám nem Ataka-barát fővárost, akkor ez az érték tovább emelkedik (11,49 %). Ebben a tekintetben az Ataka és a szlovákiai SNS között párhuzam vélhető fel, ám a bolgár esetben nem mondható el, hogy ezek a területek lennének az etnikailag leghomogénebbek. Ha a cigányság területi elhelyezkedésén keresztül közelítjük meg a párt támogatottságát az mondható el, hogy a romák által az átlagnál nagyobb számarányban lakott területeken az Ataka ott szerepelt jobban, ahol a munkanélküliségi ráták átlaga alacsonyabb volt az országosnál. A viszonylag magas cigány arányszámmal rendelkező Yambol, Stara Zagora, Sofia, Haskovo erre a bizonyíték. Ebből a megközelítésből is látszik, hogy az Ataka sem az első, sem a második csoportba nem volt sorolható a társadalmi-gazdasági változók vizsgálatát követően.

A bulgáriai etnikai és nemzeti adatok szemrevételekor az etnikai homogenitás az a változó, amely esetében egy sajátos kapcsolat figyelhető meg az Ataka országgyűlési választási eredményeivel. Volen Sziderov pártja a vizsgált két parlamenti választás során ott szerepelt a legjobban, ahol az etnikai homogenitás relatív alacsony értékeket vesz fel, de még nem lép túl egy bizonyos határt, avagy a bolgár nemzetiségűek még többségben voltak. A statisztikai adatok azt támasztják alá, hogyha az etnikai homogenitás értéke 0,59 és 0,81 között van (avagy a bolgár lakosság részaránya 59% és 81% között van), akkor nagyobb a valószínűsége annak, hogy az adott oblasztban a nemzeti radikálisok több szavazatot gyűjtenek. Az ilyen értékekkel rendelkező területeken az Ataka átlagban 11,14%-os szavazati arányt ért el, ami majdnem kétszer annyi, mint azok a vizsgált NUTS3 szintű egységek hasonló adata (5,89%), amelyek területén jelentős számban élnek kisebbségek (az etnikai homogenitás értéke alacsonyabb mint 0,59). Azokban az oblasztokban, ahol az etnikai homogenitás értéke relatív magas (a bolgár nemzetiségűek részaránya nagyobb mint 81%) az Ataka átlageredménye 8,37 % volt, ami nem sokkal maradt el az országos átlagtól. Az Ataka abból a szempontból nem különbözik a romániai és szlovákiai radikális nacionalista pártoktól, hogy a párt retorikájában támadott nemzeti kisebbség (jelen esetben a törökök) által sűrűbben lakott területeken a társadalmi támogatottsága jóval az országos átlag alatt maradt. Mindössze négy olyan oblasztot találni, ahol olyan alacsony számban élnek bolgárok, hogy számarányuk ne érje el az 59%-os arányszámot. Ezek Silistra (57%), Targovishte (55%), Razgrad (43%) és Kardzhali (30%). Jellemzőjük, hogy a török kisebbség mindegyikben meghaladja a 35%-os arányszámot és Kardzhali kivételével a magukat romának vallók arányszáma is az országos átlagnál magasabb. A negyedik diagram szemlélteti, hogy az etnikailag kevésbé homogén, de még bolgárok által többségben lakott oblasztok nyújtják a legkedvezőbb terepet a bulgáriai radikális párt számára.

Összefoglalás

A kisebbségellenes retorikával rendelkező közép-kelet-európai radikális, jobboldali pártok országonként és régióként eltérő választási eredményeket érnek el. A kutatás fő kérdésére, amely arra keres választ, hogy regionális szinten van-e kapcsolat az etnikai és nemzeti kisebbségek



4. DIAGRAM Az Ataka választási átlageredménye (2005 és 2009), a munkanélküliségi ráták átlaga (2005–2010) és a romák számaránya (2011) a 2011-es etnikai homogenitás szerint csoportosított területeken, százalékban. Saját szerkesztés ❖ Forrás: http://www.nsi.bg/index_en.htm, http://www.nsd.uib.no/european_election_database/

számaránya és a radikális, jobboldali pártok társadalmi támogatottsága között, csak a nemzeti kisebbségek esetében adható egyértelmű válasz a vizsgált országok esetében. Azokban az alacsonyabb (NUTS3-as) szintű közigazgatási egységekben, ahol a kirekesztő módon támogatott nemzeti kisebbség számaránya legalább meghaladja a 20%-ot a radikális jobboldali pártok az esetek túlnyomó többségében nem tudták elérni országos átlagos szavazati arányszámukat. A megállapítás természetesen nem vonatkozik Magyarországra, amely nem rendelkezik több százezres nemzeti kisebbséggel.

Közép-Kelet-Európa legnagyobb etnikai kisebbségi csoportja, a romák esetében nem lehet beszélni ilyen szabályról, bár nem szabad elfelejteni, hogy a romák számaránya a hivatalos adatok szerint egyetlen ilyen közigazgatási egységben sem haladta meg az említett 20%-ot. Vannak olyan radikális pártok, amelyek kifejezetten jobban teljesítenek a romák által sűrűbben lakott régiókban (Jobbik, L'S NS), de vannak olyanok is amelyek számára nem jelentett egyértelmű előnyt, ha az adott területen relatív magas a magukat cigánynak vallók számaránya (Ataka). Két nagyobb múlttal rendelkező párt – az SNS és a PRM – esetében pedig, pont az előzetes várakozásokba foglaltak ellentétje igazolódott be, nevezetesen az, hogy jobb választási eredményeiket az etnikailag homogénebb, cigányok által kevésbé lakott területeken érték el. A gazdasági jellegű változókkal kapcsolatban megfogalmazott előzetes várakozások sem igazolódtak be minden esetben. A rosszabb gazdasági helyzet (ami az egy főre jutó GDP-n és a munkanélküliségi rátákon keresztül lett mérve) nem feltétlen jelent előnyt az egalitárius, baloldali gazdaságpolitikai eszméket hirdető radikális jobboldali pártok számára. Csakúgy mint a területi etnikai összetétel, úgy a gazdasági helyzet mentén is több csoportra lehetett osztani a közép-kelet-európai nacionalista alakulatokat. Míg egyesek jobban szerepeltek a rosszabb sorsú régiókban, másoknak ilyen körülmények nem feltétlen jelentettek előnyt. Az azonban ebben a tekintetben elmondható,

hogy az országok gazdasági központjainak számító fővárosokban a vizsgált pártok rendre az országos átlaguk alatt teljesítettek.

A kutatás eredményei alapján az a következtetés vonható le, hogy csak azok a radikális pártok képesek a romák által sűrűbben lakott területeken jól szerepelni, amelyek ellenségképe kifejezetten erre a kisebbségre koncentrálnak. A közép-kelet-európai térség négy országán belül a magyarországi Jobbik és a szlovákiai L'S NS hozott létre ilyen ellenségképet, amely segítségével mindkét párt tudta társadalmi támogatottságát növelni. A Szlovákiában és Romániában már régóta jelen lévő, megosztott belső ellenségképpel rendelkező SNS és PRM az elmúlt évtizedben hullámzó választási teljesítményt mutattak és különösen a Ján Slota féle SNS tekintetében jelentkeztek a hanyatlás jelei az utolsó parlamenti választásokon. A viszonylag fiatal Ataka szintén egy megosztott, cigány- és törökellenes ellenségképpel rendelkezik, a bulgáriai párt választási eredményei azonban sajátos kapcsolatban állnak a régiók etnikai homogenitásával.

A kutatás jövőbeli folytatását illetően két alternatíva kínálkozik. Az első alternatíva értelmében célszerű lenne mind időben és térben kiterjeszteni a radikális jobboldali pártok vizsgálatát a régióban. Közép-Kelet-Európában a roma népesség nem csak a kutatásba bevont négy európai uniós posztkommunista országban van jelen, hanem például Csehországban is, ahol azonban a radikális jobboldali pártok támogatottsága relatív alacsony. Szerbia jelentős számú roma kisebbsége mellett meghatározó radikális jobboldali párttal is rendelkezik, azonban a Délszláv háború öröksége a mai napig nagy hatással van a szerb állam politikai viszonyaira. A második alternatíva értelmében a kutatást az első csoportba tartozó pártok részletesebb vizsgálatának irányába lehetne továbbvinni. A roma kisebbség területi elhelyezkedése és a kifejezetten romaellenes ideológiával rendelkező pártok támogatottságának kapcsolatát, számos más társadalmi-gazdasági tényező bevonásával lehetne jobban elemezni, mint az iskolázottság mértéke vagy az egy főre jutó bűncselekmények száma. A NUTS3-as szintű közigazgatási egységek helyett, még részletesebb kép lenne kapható az alacsonyabb szintű választási körzetek azonos társadalmi-gazdasági adatainak összehasonlításával. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BARANY, ZOLTAN 2001: Romani Electoral Politics and Behaviour. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*. <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2001/Focus11-2001Barany.pdf>, Hozzáférés: 2012.10.14.
- BETZ, HANS-GEORG 1994: *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. New York, St.Martin's.
- BÍRÓ NAGY ANDRÁS – RÓNA DÁNIEL 2011: Tudatos Radikalizmus. A Jobbik útja a parlamentbe (2003–2010). In Láncki András (szerk.): *Nemzet és radikalizmus*. Budapest, Századvég. 242–283.
- BUSTIKOVA, LENKA – HERBERT KITSCHELT 2009: The radical right in post-communist Europe. Comparative perspectives on legacies and party competition. *Communist and Post-Communist Studies* vol. 42. 2009. issue 4. 459–483.
- CIBULKA, FRANK 1999: The Radical right in Slovakia. In Ramet, Sabrina P. (ed.): *The radical right in Central and Eastern Europe since 1989*. Pennsylvania, Pennsylvania State University Press. 109–132.
- CINPOES, RADU 2012: *The Extreme Right in Contemporary Romania*. Friedrich Ebert Stiftung – International Policy Analysis. <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09408.pdf>. Hozzáférés: 2012.10.14.
- DANILOV, SERGEJ – NOCIAR, TOMÁS 2012: Love and Hated. Commonalities and differences between the Slovak and Hungarian far right. *Bratislava. Institute for Intercultural Dialogue* <http://www.ipmd.sk/wp-content/uploads/2012/06/loved-and-hated1.pdf>. Hozzáférés: 2012.10.14.
- DOBOS BALÁZS 2011a.: Hullámzó Szárnyalás. A Szlovák Nemzeti Párt elmúlt húsz éve. In Láncki András (szerk.): *Nemzet és radikalizmus*. Budapest, Századvég. 284–308

- DOBOS BALÁZS 2011b: A romániai pártrendszer PeReMe: a Nagy-Románia Párt. In Láncki András (szerk.): *Nemzet és radikalizmus*. Budapest, Századvég. 309–330.
- DÚRÓ JÓZSEF 2011: Támadás Jobbról. Az Ataka felemelkedése. In Láncki András (szerk.): *Nemzet és radikalizmus*. Budapest, Századvég. 331–355.
- GIMES GERGELY – JUHÁSZ ATTILA – KISS KÁLMÁN – KREKÓ PÉTER 2009: Látlelet 2009. Tanulmány a szélsőjobboldal megerősödésének okairól. Budapest, Magyar Antirasszista Alapítvány.
- GENOV, NIKOLAI 2010: Radical Nationalism in Contemporary Bulgaria. *Review of European Studies* vol. 2. 2002. 2. 35–53.
- HAVAS, GÁBOR – GÁBOR KERTESI – ISTVÁN, KEMÉNY 1995: The statistics of deprivation. The Roma in Hungary. *The Hungarian Quarterly* vol. 36. 1995. Summer
- JURÁSKOVÁ, MARTINA – VAŠEČKA, MICHAL – NICHOLSON, TOM 2003: *Čačipen pal o Roma*. A Global Report on the Roma in Slovakia. Inštitút pre verejnú otázky (IVO).
- KARÁCSONY GERGELY – RÓNA DÁNIEL 2010: A Jobbik titka. A szélsőjobb megerősödésének lehetséges okairól. *Politikatudományi Szemle* 19. 2010. 1. sz. 31–66.
- KITSCHOLT, HERBERT – MCGANN, ANTHONY J. 1995: *The radical right in Western Europe*. A comparative analysis. Ann Arbor (MI), University of Michigan Press.
- KNIGGE, PIA 1998: The ecological correlates of right-wing extremism in Western Europe.” *European Journal of Political Research* 34 (1): 249–279.
- KREKÓ PÉTER – JUHÁSZ ATTILA – MOLNÁR CSABA 2011: Radikalizmus és szélsőségesesség. A szélsőjobboldal iránti kereslet növekedése Magyarországon. *Politikatudományi Szemle* vol. 20. 2011. 2. sz. 53–82.
- LÁNCKI ANDRÁS (szerk) 2011: *Nemzet és radikalizmus*. Budapest, Századvég Kiadó.
- LUBBERS, MARCEL – MÉROVE, GIJSBERTS – SCHEEPERS, PEER 2002: Extreme right-wing voting in Western Europe. *European Journal of Political Research* vol. 41. 2002. 3. 345–378.
- MUDDE, CAS 2007: *Populist radical right parties in Europe*. New York, Cambridge University Press.
- MUDDE, CAS 2005: Racist Extremism in Central and Eastern Europe. *East European Politics and Societies* vol. 19. 2005. 2. 161–184.
- MUDDE, CAS 2000: *The Ideology of the Extreme Right*. Manchester, Manchester University Press.
- NORRIS, PIPPA 2005: *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Boston, Harvard University Press.
- MESEZNIKOV, GRIGORIJ 2012: *Slovak Parliamentary Election 2012*. Is radical nationalism rising or on the decline?
<http://deconspirator.com/2012/06/13/slovak-parliamentary-elections-2012-is-radical-nationalism-rising-or-on-the-decline/>. Hozzáférés: 2012.10.14.
- POLYAKOVA, ALINA 2012: *Explaining Support for Radical Right Parties in New Democracies*. The Limits of Structural Determinants and the Potentiality of Civil Society. ISSI Graduate Fellows Working Paper Series 2010–2011. 57.
<http://escholarship.org/uc/item/5vc1s21q>. Hozzáférés: 2012.03.31.
- POPESCU, MARINA 2003: The parliamentary and presidential elections in Romania, November 2000. *Electoral Studies* vol. 22. 2003. 2. 325–335.
- ROTHSCHILD, JOSEPH – NANCY M. WINGFIELD 2000: *Return to Diversity. A political history of East Central Europe since World War II*. New York, Oxford University Press.
- SIROKY, DAVID 2009: *Secession and Survival: Nations, States and Violent Conflict*. Ph.D. Dissertation, Duke University.
- SMRČKOVÁ, MARKÉTA 2009: Comparison of Radical Right-Wing Parties in Bulgaria and Romania. The National Movement of Ataka and the Great Romania Party. *Central European Political Studies Review* 2009.11.01.
<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=360>. Hozzáférés: 2012.10.14.
- SWANK, DUANS – HANS-GEORG BETZ 2003: Globalization welfare state and right wing populism in Western Europe. *Socio-Economic Review* 2003. no. 1. (2). 215–245.
- WHITE, STEPHEN, – JUDY BATT – PAUL G. LEWIS 2007: *Developments in Central and East European politics* 4. (4 ed.). Duke University Press. 63.

Mellékletek

1. TÁBLÁZAT Bulgária. Saját szerkesztés ❖ Forrás: http://www.nsi.bg/index_en.htm, http://www.nsd.uib.no/european_election_database/http://www.investnet.bg/

BULGÁRIA									
	Teljes népesség (2011)	Munkanélküliségi ráták átlaga (2005-2010)	Az egy főre jutó GDP (2010) euróban	Etnikai homogenitás (2011)	Romák szám- aránya (2011)	Törökök szám- aránya (2011)	Ataka 2005 (%)	Ataka 2009 (%)	Ataka átlag (%)
Bulgária	6 891 177	9,69	4782	0,85	4,9	8,8	8,14	9,36	8,75
Blagoevgrad	301 581	3,18	3325	0,89	3,4	6,0	4,46	6,52	5,49
Burgas	385 224	5,53	4418	0,81	5	13,3	10,9	19,76	15,33
Dobrich	177 216	14,07	2903	0,75	8,8	13,5	7,75	12,82	10,285
Gabrovo	116 406	3,68	4117	0,92	1,1	5,6	9,61	10,67	10,14
Haskovo	230 870	9,12	2939	0,79	7	12,5	7,85	10,78	9,315
Kardzhali	142 534	3,78	2803	0,30	1	66,2	2,36	2,33	2,345
Kyustendil	129 403	9,3	3320	0,93	6,4	0,1	4,69	5,91	5,3
Lovech	132 959	9,35	3615	0,91	4,4	3,3	8,44	10,61	9,525
Montana	139 634	10,3	2792	0,86	12,7	0,1	5,97	8,73	7,35
Pazardzhik	256 938	10,73	3470	0,84	8,3	5,7	7,36	8,48	7,92
Pernik	126 176	7,03	3461	0,96	2,8	0,2	6,43	6,63	6,53
Pleven	253 505	7,7	2974	0,91	4,1	3,6	10,03	13,28	11,655
Plovdiv	638 369	5,65	3709	0,87	4,9	6,5	7,88	8,84	8,36
Razgrad	117 381	19,98	2944	0,43	5	50,0	6,48	6,06	6,27
Ruse	221 721	9,9	3767	0,81	4	13,2	12,28	12,26	12,27
Shumen	168 791	19,57	2967	0,59	8,2	30,3	10,42	8,91	9,665
Silistra	112 168	13,1	2590	0,57	5,1	36,1	5,58	8,49	7,035
Sliven	181 108	15,13	2560	0,77	11,8	9,7	9,43	10,49	9,96
Smolyan	115 030	15,78	3378	0,91	0,5	4,9	4,14	4,16	4,15
Sofia	232 102	6,4	4579	0,91	7,4	0,2	10,46	11,07	10,765
Sofia (főváros)	1 207 983	5,07	10674	0,96	0,66	0,1	9,09	5	7,045
Stara Zagora	311 615	5,1	4480	0,86	7,8	4,9	9,58	11,43	10,505
Targovishte	112 939	10,73	3086	0,55	7,3	35,8	7,8	7,98	7,89
Varna	440 803	6,77	5356	0,87	3,2	7,2	8,2	13,17	10,685
Veliko Tarnovo	244 522	10,02	3162	0,90	1,7	6,7	11,37	11,65	11,51
Vidin	95 587	14,85	2752	0,91	7,7	0,1	4,35	6,33	5,34
Vratsa	175 744	9,93	3856	0,93	6,2	0,3	7,25	9,04	8,145
Yambol	122 868	9,42	2555	0,87	8,5	2,9	7,17	13,17	10,17

2. TÁBLÁZAT Románia. Saját szerkesztés ❖ Forrás: <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/index.ro.do>, http://www.nsd.uib.no/european_election_database/ <http://www.scribd.com/doc/79693934/Date-PIB-Recalculat-anuar-fudete-2000-2008-2>

ROMÁNIA							
	Teljes népesség (2011)	Egy főre jutó GDP euróban (2011)	Átlagos mun- kanélküliségi ráta (%) (2000- 2010)	Etnikai homo- genitás (2011)	Roma lakosság százalékaránya (2011)	Magyar lakos- ság százaléka- aránya (2011)	PRM átlag (%) (2000-2008)
ROMÁNIA	19 042 936	5664	7,44	0,89	3,3	6,5	11,85
Alba	327 224	5709	9,45	0,9	4,7	4,8	12,52
Arad	409 072	6119	4,74	0,84	4	9,1	15,09
Arges	591 353	7712	6,46	0,97	2,6	0	15,55
Bacau	583 588	4155	7,25	0,96	2,6	0,7	11,06
Bihor	549 752	5354	3,51	0,67	6,1	25,2	11,03
Bistrita-Nasaud	277 861	4168	6,82	0,9	4,4	5,3	14,64
Botosani	398 938	2804	8,18	0,99	1,1	0	13,03
Braila	304 925	4537	8,3	0,96	2,6	0	13,67
Brasov	505 442	6923	8,56	0,87	3,5	7,8	10,92
Bucuresti	1 677 985	14289	2,81	0,97	1,3	0,2	10,93
Buzau	432 054	3708	8,67	0,95	4,7	0	11,33
Calarasi	285 050	3570	8,45	0,91	8,1	0,1	11,86
Caras-Severin	274 277	4446	8,75	0,89	2,7	1,2	11,25
Cluj	659 370	7625	6,21	0,79	3,4	15,7	12,93
Constanta	630 679	6709	6,29	0,9	1,3	0,1	13,20
Covasna	206 261	4048	8,83	0,22	4	73,6	3,43
Dambovita	501 996	4015	7,53	0,94	5,2	0	11,91
Dolj	618 335	4313	8,33	0,95	4,7	0	12,18
Galati	507 402	3938	9,84	0,96	3,4	0	11,56
Giurgiu	265 494	3032	6,59	0,94	5,6	0,1	12,17
Gorj	334 238	5753	9,35	0,98	2	0	19,34
Harghita	304 969	4308	7,97	0,13	1,8	84,8	2,24
Hunedoara	396 253	5080	10,15	0,93	1,9	4,1	14,63
Ialomita	258 669	3860	10,37	0,94	6	0,1	11,62
Iasi	723 553	4291	7,79	0,98	1,6	0	11,09
Ilfov	364 241	9767	3,48	0,94	4,2	0,1	11,41
Maramures	461 290	3680	5,51	0,82	2,7	7,5	13,38
Mehedinti	254 570	3532	9,76	0,95	4,3	0,1	15,49
Mures	531 380	4135	5,95	0,53	8,8	37,8	13,14
Neamt	452 900	3224	8,25	0,98	1,5	0	12,48
Olt	415 530	3460	7,81	0,98	2,3	0,1	14,64
Prahova	735 903	5850	7,92	0,97	2,4	0,1	11,10
Salaj	217 895	4040	7,35	0,69	6,9	23,2	10,04
Satu Mare	329 079	3940	3,76	0,58	5,3	34,5	6,58
Sibiu	375 992	6412	6,43	0,91	4,8	2,9	10,90
Suceava	614 451	3488	7,35	0,96	1,9	0	10,52
Teleorman	360 178	3484	9,11	0,97	2,9	0	9,95
Timis	649 777	8218	3,62	0,86	2,2	5,4	10,37
Tulcea	201 462	3806	7,31	0,89	1,9	0	17,32
Valcea	355 320	4067	8,15	0,98	1,8	0,1	12,83
Vaslui	375 148	2513	12,26	0,98	1,6	0	11,27
Vrancea	323 080	3242	5,33	0,96	3,7	0	8,43

3. TÁBLÁZAT Magyarország. Saját szerkesztés ❖ Forrás: <http://www.ksh.hu/> http://www.nsd.uib.no/european_election_database/ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>

MAGYARORSZÁG					
	Teljes népesség (2001)	Munkanélküli- ségi ráta átlaga (2000-2010, %)	Az egy főre jutó GDP euróban (2010)	Roma népes- ség számaránya (2001)	Jobbik 2010 (%)
MAGYARORSZÁG	10 200 298	7,94	9696	1,9	16,67
Bács-Kiskun	514985	8,26	6558	1,17	15,7
Baranya	391013	8,69	7133	2,19	12,68
Békés	384995	8,46	5688	1,3	19,21
Borsod-Abaúj-Zemplén	704375	12,72	6462	6,46	27,2
Budapest	1 777 921	5,06	21362	0,69	10,84
Csongrád	393349	6,12	7354	0,72	15,93
Fejér	392422	6,2	9392	0,96	16,2
Győr-Moson-Sopron	346286	4,39	11039	0,4	12,57
Hajdú-Bihar	545097	8,3	7019	1,99	18,86
Heves	300634	9,06	7110	4,02	24,97
Jász-Nagykun-Szolnok	395529	8,65	6391	2,95	24,01
Komárom-Esztergom	286850	6,1	10651	0,81	13,76
Nógrád	207939	10,87	4520	4,43	20,82
Pest	1 037 087	5,77	8686	1,08	16,52
Somogy	315342	9,67	6060	2,99	14,23
Szabolcs-Szatmár-Bereg	547051	12,92	5258	4,68	23,64
Tolna	240229	8,98	6874	1,99	15,44
Vas	207849	6,72	9228	0,66	12,09
Veszprém	318326	6,09	7502	0,65	14,66
Zala	264699	6,25	7900	1,53	16,91

4. TÁBLÁZAT Szlovákia. Saját szerkesztés ❖ Forrás: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4> http://www.nsd.uib.no/european_election_database/ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>

SZLOVÁKIA									
	Teljes népesség (2011)	Az egy főre jutó GDP átlaga euró- ban (2005-2009)	Munkanélküli- ségi ráta átlaga (2005-2011) %	Etnikai homogenitás	A roma szám- arány (2011)	A magyar szám- arány (2011)	SNS átlag a parlament választásokon (2002-2012, %)	L'S NS 2010 (%)	L'S NS 2012 (%)
SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG	5397036	10946,83	10,84	0,807	2	8,5	6,89	1,33	1,58
Banská Bystrica Kraj	660563	8061,512	17,24	0,765	2,4	10,2	7,92	2,19	2,61
Bratislava Kraj	602436	25991,39	3,36	0,902	0,1	4	5,76	0,64	0,97
Košice Kraj	791723	8979,44	16,01	0,733	4,6	9,4	5,61	1,8	1,81
Nitra Kraj	689876	9362,83	10,25	0,686	0,6	24,6	5,5	1,03	1,28
Prešov Kraj	814527	6229,72	15,62	0,82	5,3	0,1	6,4	2,09	2,23
Trencín Kraj	594328	9921,286	7,29	0,918	0,1	0,1	8,77	1,1	1,28
Trnava Kraj	554741	12624,56	6,63	0,712	0,5	21,8	4,83	0,89	1,4
Žilina Kraj	688851	9237,6	8,82	0,931	0,3	0,1	10,14	0,93	1,15